

Matěj NOVOTNÝ

**Obraz starých Řeků v Carionově kronice.
Příspěvek k dějinám recepcce antiky**

Pro pochopení toho, jaký systém představ a hodnot určoval jednání lidí v raném novověku, je vedle jiných pramenů zajímavým zdrojem informací i tehdejší historiografická produkce. Její publikum se totiž díky rozmachu knihtisku oproti předšlým dobám výrazně rozšířilo. Vedle vzdělané elity se tehdy začíná historické povědomí nezávislé na ústní tradici formovat u nejširšího okruhu lidí, kteří byli schopni číst alespoň ve svém mateřském jazyce.

Z hlediska všeobecného historického povědomí obyvatel Evropy v šestnáctém století je důležitá světová kronika braniborského dvorního astrologa Johana Cariona,¹ která vyšla poprvé německy ve Wittenbergu roku 1532 pod názvem *Chronica durch Magistrum Johan Carion fleissig zusammen gezogen, menigklich nützlich zu lesen* a která ve své době zaznamenala výjimečný úspěch. O něm svědčí existence nových vydání, překladů do latiny i mnoha dalších evropských jazyků, stejně tak jako pozdější latinské přepracování – první dva díly zpracoval a v letech 1558 a 1560 vydal teolog-humanista Filip Melanchthon, po jeho smrti pokračoval jeho zeť Caspar Peucer vydáním dalších dílů v letech 1562 a 1565 –, které se rovněž dočkalo vícera vydání.² V českém prostředí představuje překlad této kroniky ve své době jedinou světovou kroniku přístupnou čtenáři v národním jazyce, zatímco kupříkladu latiny neznalí Němci si mohli představu o světových dějinách vytvořit ještě za pomoci několika vydání kroniky Hartmanna Schedela, vydané poprvé roku 1493, či kroniky Sebastiana Francka z roku 1531, která byla ovšem z velké části pouze kompilací z kroniky předchozí.

Cílem této práce je ukázat, jakým způsobem kronika podává dějiny starověkých Řeků. Pro české prostředí má toto podání specifický význam. Neexistovaly

¹ Základní životopisné údaje o něm podává Emil MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung der Reformation und Gegenreformation: Bodin und die Begründung der Geschichtsmethodologie durch Bartomomäus Keckermann*, Leipzig 1912, s. 136-142.

² Přehled vydání a překladů podává např. Emil Clemens SCHERER, *Geschichte und Kirchengeschichte an den deutschen Universitäten*, Freiburg im Breisgau 1927, s. 468-474. Obsáhlý přehled však není úplný, chybí v něm například zmínka o českých překladech a vydáních.

zde totiž překlady původních antických historických děl o řeckých dějinách.³ Český překlad Carionovy kroniky, který vyšel třikrát v letech 1541, 1584 a 1602, spolu s knihou *Politia Historica* od německého právníka Georga Lauterbecka, již přeložil Daniel Adam z Veleslavína roku 1584 a jež vyšla znovu roku 1606, tak představuje jediný text, sestavený na základě autentických antických pramenů, z něhož se mohl český čtenář ve svém rodném jazyce poučit o řeckých dějinách. Nutno přiznat, že Lauterbeckova práce přináší mnohdy bohatší a detailnější informace k jednotlivým událostem, nicméně vzhledem k mnohem většímu rozsahu, nákladnosti a pouze dvěma vydáním je zřejmé, že nebyla přístupná tak širokému okruhu čtenářů jako kronika Carionova. Události navíc nepodávala v chronologickém pořadí. Je totiž sbírkou historických příkladů (exempel) seřazených tematicky, takže se v ní vedle sebe nacházejí analogické situace z různých dob, vytržené ze svého původního kontextu. Pro představu o členění řeckých dějin a jejich spojitosti s dějinami světovými byla tedy Carionova kronika naprosto stěžejní, navíc přes čtyřicet let od svého prvního českého vydání zmíněného konkurenta vůbec neměla.

Ve srovnání s dalšími již zmíněnými německými kronikami byla Carionova kronika mnohem stručnější, na druhou stranu však vynikala systematickostí a přehledností. Tento její charakter jakési základní příručky či učebnice dějin byl dán tím, že Filip Melanchthon, pro kterého bylo sepisování učebnic a úvodů obvyklou činností, se výrazně podílel již na vzniku první verze kroniky, a nikoli až na pozdějším latinském přepracování. O jeho vlivu nicméně existovaly mezi novověkými badateli spory.⁴ Detailně je zde rekonstruovat by nemělo smysl, zmiňme jen, že v našem prostředí byl Melanchthonův podíl samozřejmý pro Zíbrta.⁵ Oproti tomu Eduard Fueter ve svých vlivných dějinách novověké historiografie Melanchthonův vliv rozhodně popíral.⁶ Podle něho bylo první německé vydání kroniky dílem zbožného laika, zatímco pozdější Melanchthonovo přepracování, v němž ve stejném duchu pokračoval Peucer, bylo zřetelným dílem teologa, dílem, kde byla původní solidní kostra navíc vyplněna bezcennou učeností a okázalým předváděním zvláště řeckých znalostí. Fueter sice podotýká, že už původní německá verze prošla před vydáním Melanchthonovou cenzurou, ale vliv na její podobu tomu valný nepřičítá.

Proti zpochybňování vlivu Melanchthona vystoupili Emil Menke-Glückert⁷ a Gotthard Münch.⁸ Na základě Melanchthonovy korespondence a analýzy kroniky

³ Vyplývá to z údajů, které o překladatelské a vydavatelské činnosti za humanismu předkládá Milan KOPECKÝ, *Český humanismus*, Praha 1988. Pomíjím překlad Eusebiovy *Historie církevní*, Flaviovy *Války židovské* a Xenofónova historického románu *O Kýrově výchování*, neboť tato díla, ač řecky psaná, se řeckých dějin přímo netýkají.

⁴ Přehled literatury podává Robert STUPPERICH, *Der unbekannte Melanchthon. Wirken und Denken des Preceptor Germania in neuer Sicht*, Stuttgart 1961, s. 72-73.

⁵ Čeněk ZÍBRT, *Bibliografie české historie. Díl II.*, Praha 1902, č. 2151: „Karion původně napsal ji německy, odevzdal Melanchthonovi k opravě a chtěl ji vytisknout. Melanchthon místo opravy ji zcela přepracoval a vydal pod jménem Karionovým.“

⁶ Eduard FUETER, *Geschichte der neueren Historiographie*, München und Berlin 1911, s. 186-187.

⁷ E. MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung*, s. 21-63, 136-152.

v souvislosti s jinde projevenými Melanchthonovými názory na dějiny přesvědčivě dokázali, že Melanchthon, s nímž se Carion znal ze studií na univerzitě v Tübingen, byl důležitým, ač skrytým spoluautorem již původní německé verze. Vzhledem k tomu, že Carion se na rozdíl od Melanchthona historií jinak nezabýval, je zřejmé, že k sestavení kroniky, která by nebyla pouhou kompilací z kronik předchozích, nebyl dostatečně způsobilý, navíc k tomu neměl ani dostatek času, neboť byl vedle oficiální funkce dvorního astrologa vytížen péčí o výchovu prince Joachima II. a dále plněním četných diplomatických úkolů pro braniborského kurfiřta.⁹

Z Melanchthonovy korespondence s humanistickými přáteli je zřejmé, že Carion v létě roku 1531 předložil Melanchthonovi k posouzení kroniku, kterou sám sepsal, ten ji však kriticky ohodnotil jako pouze nedbalou sbírku výpisků a rozhodl se ji radikálně přepracovat. Carionův původní rukopis se nezachoval, k dispozici je až výsledná práce, vydaná v lednu 1532, takže posoudit míru vlivu obou autorů na konečném výsledku nelze zcela jednoznačně. Zatímco Menke-Glückert dospívá k paušálnímu závěru, že kronika je v zásadě Melanchthonovým dílem, což mají potvrzovat i vyjádření jeho přátel,¹⁰ Münch Melanchthonovo autorství omezuje jen na určité části s oprávněným poukazem na to, že ke konečnému výsledku se Melanchthon příliš nehlásil.¹¹

Zajímavá je otázka, proč pod kronikou není Melanchthon jako spoluautor podepsán. Münch se touto otázkou výslovně nezabývá, pouze nepřímou lze vyvodit, že s kronikou jako celkem nebyl spokojen, neboť ji nestihl celou přepracovat, proto pod ní nechtěl být podepsán. Zajímavé je vysvětlení Menke-Glückertovo. Podle něho chtěl Melanchthon kronikou zapůsobit na braniborského kurfiřta Joachima I. – jemuž ji jeho dvorní astrolog Carion věnoval, stejně jako o rok dříve svou knihu s astrologickou tematikou –, a získat jej a jeho syna pro reformaci, neboť kurfiřt zůstal stále věrný katolické církvi. Kdyby však byl pod kronikou podepsán Melanchthon sám, jeden z vůdců reformace, kniha by mu hned byla podezřelá.¹² Pokud toto poněkud konspirační vysvětlení přijmeme, možná by stálo za to rozšířit je v tom smyslu, že by Melanchthonem podepsaná kronika byla podezřelá každému

⁸ Gotthard MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum. Ein Beitrag zur Würdigung Melanchthons als Historiker*, in: Sachsen und Anhalt 1, 1925, s. 199-283.

⁹ Melanchthonovo autorství nicméně není dodnes všeobecně známo a uznáno. Často se totiž v literatuře melanchthonovské i obecně historiografické uvádí jako autor původní verze pouze Carion, zatímco Melanchthon je brán až jako autor přepracování. Činí tak např. Ernst BREISACH, *Historiography. Ancient, Medieval, Modern*, Chicago-London 1983, s. 166; ve stejném duchu na více místech pak na kroniku odkazuje Ulrich MUHLACK, *Geschichtswissenschaft im Humanismus und in der Aufklärung. Die Vorgeschichte des Historismus*, München 1991. Oba přitom práci Menke-Glückerta uvádějí v seznamu literatury. Zřejmě je nepřesvědčil a pečlivější analýzu Münchovu neznali.

¹⁰ E. MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung*, s. 34-35. Luther v přemluvě své vlastní kroniky *Supputatio annorum mundi* z roku 1541 mluví o tom, že je založena na kronice Melanchthonově, vydané pod jménem Carionovým. Ve stejném smyslu píše o skutečném autorství kroniky Caspar Peucer v dedikaci k latinské verzi, již vydával roku 1572.

¹¹ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 214-215.

¹² E. MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung*, s. 35.

katolíkov. Hodilo se mu tedy nebýt jako autor uveden v zájmu širší propagace svého pojetí dějin.

Pokud jde o míru autorského podílu na kronice, jasná shoda panuje v tom, že Melanchthon je autorem předmluvy, kde se hovoří o užitku a smyslu historie, dále pak základní koncepce a členění kroniky. Kronika podává dějiny světa rozvržené na základě Danielova proroctví do čtyř světových monarchií, v čemž zůstává zcela ve středověké tradici započaté Eusebiem. Nepřebírá však dělení na sedm, respektive šest věků světa podle dnů biblického stvoření – podle nich například své kroniky členili již zmiňovaní autoři Schedel i Franck a rovněž Nauclerus, o němž bude řeč později –, ale uplatňuje schéma tří věků světa, dva tisíce let dlouhých. Věk před zákonem, trvající od počátku světa do seslání desatera, věk zákona, trvající do Kristova příchodu, a věk milosti. Je to křesťansky upravená koncepce, jež pochází původně z talmudu. Tuto koncepci, kterou o něco dříve proslavil italský filosof Pico z Mirandoly, převzala kronika podle Müncha z díla *Scrutinium temporum* od Paula z Burgasu.¹³ I když tedy ani tento koncept není úplně originální, je rozhodně poprvé prakticky využit při sepsání světové kroniky.

Kronika v souladu s Melanchthonovými celoživotními názory pojímá dějiny jako sbírku vzorových i odstrašujících příkladů pro život, dále v úvodu proklamuje, že historie světa bude podána jako paralelní dějiny státu a církve. Církev přitom začíná již v ráji s Adamem a ve starověku je reprezentována Židy. Počátek státu, přesněji zákonného zřízení, je také netradičně položen již do ráje, je totiž spojen s mocí, kterou dal Bůh člověku nad přírodou. Bůh v dějinách stále působí, a tyto zásahy má kronika za cíl rovněž ukázat.

Míra, v jaké se koncepce předložená v předmluvě naplňuje na konkrétních místech kroniky, je pro Müncha indikátorem Melanchthonova autorství. V jeho, oproti Menke-Glückertovi, pečlivé analýze¹⁴ se tak Melanchthonovým dílem ukazuje být celá první kniha (první věk světa), v druhé knize už se sice koncepce oddělených dějin církve a státu tolik nedodrzuje, nicméně je zde zřejmé užití původních antických pramenů, zároveň je k událostem pečlivě připojováno morální poučení, což svědčí rovněž o autorství Melanchthonově. Jeho vliv pak postupně zmizí ve třetí knize při líčení středověkých dějin. Ty se mění v kompilaci čistě Carionovu, v podstatě se zde dějiny redukuje na přehled německých císařů, pojatý protipapežsky v duchu německého nacionalismu doby Maxmiliánovy. O tom, že hlavním autorem zde již není reformátor, mimo jiné svědčí pasáž o Husovi, v níž se ukazuje naprosté nepochopení jeho významu pro reformaci. V této poslední části pak především chybí snaha vyvozovat z dějů morální poučení. Na druhou stranu se zde vyskytuje mnohem větší množství zmínek o astronomických úkazech než v předchozích částech, kde se vždy vztahují ke konkrétním událostem. I Melanchthon se totiž astrologií aktivně zabýval, proto nelze všechny astrologické zmínky přisuzovat mechanicky Carionovi.

¹³ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 240-241.

¹⁴ Tamtéž, s. 230-237.

Menke-Glückert prohlašuje kroniku za první německou nekompilovanou kroniku, která samostatně čerpá z autentických antických pramenů.¹⁵ Toto nadšené tvrzení je však poněkud nadsazené, pokud se neomezí na to, že jde o kroniku v německém jazyce. První kronikou, která pouze nekompilovala ze starších, především italských prací a která jako kostru pro staré dějiny samostatně využila Justinův výtah z Pompeia Troga, citovala místy Diodóra Sicilského, Plútarcha a Hérodota, byla již latinská humanistická kronika Johana Nauclera, vydaná posmrtně roku 1516.¹⁶ Při analýze řeckých dějin v Carionově-Melanchthonově kronice bude k tomuto dílu podle potřeby přihlédnuto pro srovnání, na jejím vydání se totiž mladý Melanchthon podílel jako korektor,¹⁷ na formování jeho názorů na historii tedy musela mít určitý vliv. Zajímavé bude zároveň sledovat, v čem se pozdější Melanchthonovy názory liší a zda jeho vlastní zpracování dějin přineslo nějaký pokrok.

Pečlivé určení pramenů, z nichž Carionova kronika čerpala, provedl Münch.¹⁸ Pro řecké dějiny nicméně neobjevil zdaleka všechny prameny, zvláště pomínil pasáže o náboženství, filosofii a literatuře, zde předkládaná práce se tyto mezery pokouší zaplnit. Münch navíc příliš neřeší, jakým způsobem z těchto pramenů kronika čerpá. Pokud jde o obecnou charakteristiku toho, jak jsou dějiny v Carionově kronice podány, je nutno přiznat, že k Menke-Glückertovým postřehům toho Münch mnoho významného nepřidal.

Základní rysy kroniky lze shrnout následovně. Kronika chápe historii jako sbírku praktických příkladů pro život a prohlašuje o sobě, že bude zvláště užitečná králům a knížatům. Její chápání praktičnosti je však podle Menke-Glückerta zcela odlišné od chápání Machiavelliho či Guiccardiniho, jimž jde o odkrytí lidských pohnutek jednání a vyvození systému obecných vět pro vědu o státním uspořádání. Carionova kronika na rozdíl od nich vše politické podřizuje etickému a náboženskému.¹⁹ S tím souvisí nepochopení pro skupinové zájmy či masová hnutí, veškeré události jsou v kronice redukovány na činy jednotlivců s jejich osobními motivy, případně hraje hlavní roli vůle Boží. Blaho státu se odvíjí od morálky jeho vůdčích představitelů, je-li král ctnostný, zemi se daří, jakmile se zkaží, zemi se vede špatně. Charakteristiky těchto jednotlivců, kteří tvoří dějiny, jsou ovšem poměrně ploché, díky svému úzce moralistickému přístupu není kronika schopna načrtnout plasticky skutečnou politickou osobnost.

Kronika je dále ahistorická v tom smyslu, že nemá smysl pro vývoj, věda je stejně jako pravé náboženství od svého počátku již hotová a dochází pouze k jejímu předávání. O vývoji státního zřízení pak už vůbec nelze mluvit, existuje pouze řád či rozvrat, za nejlepší formu vlády je prohlašována monarchie, zde v už-

¹⁵ E. MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung*, s. 21.

¹⁶ Kroniku kladně hodnotí Paul JOACHIMSEN, *Geschichtsauffassung und Geschichtsschreibung in Deutschland unter dem Einfluß des Humanismus, I.*, Leipzig und Berlin 1910, s. 91-104.

¹⁷ R. STUPPERICH, *Der unbekannt Melanchthon*, s. 77.

¹⁸ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 238-253.

¹⁹ E. MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung*, s. 40-41.

ším smyslu dědičné jedynvlády, jelikož jde o analogii s jedynvládou Boha na nebesích.

Navzdory uvedeným charakteristikám chápe Menke-Glückert kroniku v zásadě jako pokrok oproti předchozím německým kronikám, hlavně díky důsledné koncepčnosti a samostatnému zpracování pramenů. Přemíru teologie a tedy úpadek ve srovnání s výdobytky italské humanistické historiografie naopak ostře kritizuje Fueter, který ovšem odsuzuje celou německou historiografii tohoto období za nedostatek kritičnosti a lpění na středověkých tradicích.²⁰ Podobně kriticky hodnotí návrat teologie do dějepisectví Münch, který konstatuje, že duch moderní vědy zůstal církevnímu humanismu cizí.²¹ Muhlack pak srovnává humanismus této kroniky s humanismem kroniky Naclerovy s podobným výsledkem.²²

Je zajímavé, že již Jean Bodin, reagující hlavně na Melanchthonovo latinské přepracování, kritizoval kroniku za přemíru teologie ve své práci *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* z roku 1566.²³ Především celou sedmou kapitolu věnoval vyvrácení smysluplnosti konceptu čtyř světových monarchií. Zdál se mu neudržitelný už jen vzhledem k současnosti, kdy turecká i španělská koloniální říše měly nezpochybnitelně větší rozsah i moc než údajná čtvrtá monarchie, reprezentovaná po Římanech Němci. Tento koncept byl ostatně u italských humanistů mrtvý již dávno, houževnatě se udržoval, především z nacionalistických důvodů, už jen na území Říše. Menke-Glückert na obranu kroniky podotýká, že přes všechnu kritiku Bodin kroniku doporučoval jako přece jenom nejvhodnější dostupný úvod do světové historie.²⁴ Podle Müncha se Melanchthonova latinská verze v německém evangelickém prostředí dlouho užívala v latinských školách i při domácím vyučování a přes řídce kritické připomínky byla kladně ceněna ještě na počátku 19. století.²⁵

V českém jazyce, jak již bylo řečeno, vyšla kronika třikrát. První překlad, jehož autorem byl luterán Burian Sobek z Kornic,²⁶ vyšel roku 1541 v Litomyšli pod názvem *Knieha Kronik*. Překlad nevycházal z originálního německého vydání z roku 1533, ale z latinské verze Hermanna Bonna, která vyšla v Halle roku 1537 a znovu 1539. Když se Daniel Adam z Veleslavína²⁷ rozhodl vydat kroniku roku

²⁰ E. FUETER, *Geschichte der neueren Historiographie*, s. 181-182, 186-187.

²¹ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 283.

²² U. MUHLACK, *Geschichtswissenschaft im Humanismus*, s. 107. „Naclerus strebt sich danach, aus der traditionellen Weltchronistik heraus humanistische Inhalte zu entwickeln, die ihr letztlich heterogen sind. Dagegen strebt Melanchthon danach, humanistische Inhalte in die traditionelle Weltchronistik einzubeziehen.“

²³ Tamtéž, s. 107-108.

²⁴ E. MENKE-GLÜCKERT, *Die Geschichtsschreibung*, s. 112.

²⁵ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 279-282.

²⁶ Dosud nejhutnější přehled životopisných údajů o tomto překladateli Lutherových spisů podává Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVII. věku: ve způsobě slovníka životopisného a knihopisného. sv. II.*, Praha 1876, s. 236-238.

²⁷ K Veleslavínovi je dostupný životopis, který napsal Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína. Studie s ukázkami z díla Veleslavínova*, Praha 1962. Podrobný přehled Veleslavínovy tiskařské pro-

1584 ve své pražské tiskárně znovu, jelikož po ní byla nemalá poptávka, nevytiskl jednoduše Burianův text, který mu připadal jazykově zastaralý, ale převedl jej do elegantnější češtiny a zároveň doplnil události až po smrt císaře Maxmiliána. Tento překlad je tedy až na přidané pasáže věcně totožný s původní podobou díla a nijak nereflktuje Melanchthonovo a Peucerovo učené přepracování kroniky z padesátých a šedesátých let. Veleslavínův překlad, nesoucí název *Kronika světa*, vyšel po jeho smrti v nezměněné podobě ještě jednou roku 1602.

Rozdíly obou překladů jsou především stylistické a grafické. Rozčlenění do kapitol a jejich názvy jsou totožné, jen rozčlenění odstavců je u Veleslavína přehlednější. Snazší orientaci v textu umožňují i Veleslavínem přidané marginální poznámky po stranách textu, které v několika slovech shrnují obsah jednotlivých odstavců. Latinské vydání sice také obsahuje takovéto poznámky, avšak ty se s Veleslavínovými zcela neshodují a navíc nejsou tak četné, takže je zřejmé, že jejich vypracování je bez ohledu na možnou inspiraci latinskou předlohou Veleslavínovým dílem.

Větší přehlednosti u Veleslavínova vydání je rovněž dosazeno zviditelněním latinských a latinizovaných jmen – případně latinských citátů, k nimž je přidán český překlad –, která jsou vysázena písmem humanistickým, a nikoli pozdně gotickým jako zbývající text, i když toto odlišování není zcela důsledné. Latinské tvary jmen mají dokonce klasickou podobu, zatímco u Bonna, jehož latina má ještě některé středověké prvky, se například místo dvojhlásky „ae“ objevuje často pouze „e“. Je tedy zřejmé, že správné tvary Veleslavín doplnil na základě vlastních znalostí. Oproti tomu v Burianově překladu je mnohdy svérázně čechizovaná podoba jmen poněkud zavádějící. Veleslavínův překlad je celkově i volbou slov dnešnímu čtenáři srozumitelnější. Vzhledem k těmto důvodům a neméně i vzhledem k tomu, že Burianovo vydání zcela postrádá číslování stránek, budu ve své práci citovat podle Veleslavínova vydání z roku 1584.²⁸

Za zmínku rovněž stojí další specifikum Veleslavínova překladu, totiž odlišný literární styl, který spočívá v hojném užívání pleonasmů, nejčastěji u adjektiv a adverbíí, dále pak substantiv i sloves. Pro dokreslení postačí tři srovnání. V předmluvě, kde Burianův překlad na základě latinského slova „*praecipue*“ píše o tom, že četba kronik náleží vedle všech lidí „*zvláště*“ králům, píše Veleslavín, že jim náleží „*předně a nejvíce*“. Když Burian na základě latinského „*ad recte intellegendas propheticas*“ mluví o tom, co je potřeba „*k pravému vyrozumění proroctví*“, píše Veleslavín „*k gruntovnímu a pravému vyrozumění proroctví*“. Třetí příklad ukazuje, jak větu, kterou svým překladem rozvinul už Burian, Veleslavín ještě dále rozmnožil. O prvním věku světa se v latinské verzi píše: „*Extant autem de his pauca admodum descripta, sed memorabilia in primis.*“ Burian: „*Ale málo jest o tom*

dukce a souhrnnou bibliografii podává nejnověji Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavína. Studie k završení knižní tvorby Mistra Daniela Adama z Veleslavína*, Praha 2005.

²⁸ Aby zůstalo nějakým způsobem zachováno Veleslavínovo grafické odlišení latinských a českých slov, nebudou v citacích tato slova na rozdíl od ostatních slov v kurzívě.

věku napsáno, ač přednie a veliké věci jsú.“ Veleslavín: „O tom se velmi málo zapísáno nachází, ale však jsou věci slavné, znamenité a paměti hodné.“

Na základě posledního příkladu se dá usuzovat, že Veleslavín pouze neopravoval Burianův text podle svého jazykového cítění, ale pracoval znovu s latinskou předlohou, jelikož v první části uvedené věty zůstává doslovnému latinskému znění věrnější než Burian. Samotné užití marginálních poznámek po straně, které se nalézají v latinské verzi, avšak u Buriana jsou vypuštěny, žádný takovýto důkaz samy o sobě nepřinášejí, neboť Veleslavínovy poznámky, jak již bylo řečeno, se s latinskými úplně neshodují a jsou četnější, tudíž by mohly být vlastním Veleslavínovým přídatkem, neovlivněným latinskou předlohou.

Jelikož původní německé vydání z roku 1532 pro mne nebylo v Čechách dostupné – jediný exemplář v Národní knihovně byl roku 2002 vyřazen –, byl jsem ve své práci nucen vycházet z Bonnova latinského překladu, o němž nicméně veškerá literatura tvrdí, že věrně kopíruje předlohu. Srovnání českého překladu s latinskou verzí rovněž neodhalilo žádné odchylky, výpustky a přidání pokud jde o pasáže, které jsou zde analyzovány, a proto budu v práci citovat z českého, konkrétně Veleslavínova překladu. Smyslem této práce je konec konců ukázat, jaký obraz si o starém Řecku na základě Carionovy kroniky mohl utvořit obyčejný český čtenář, pro něhož vyšší latinské vzdělání nebylo dostupné.

Pasáže o Řecích, jak již vyplynulo ze zmiňované Münchovy analýzy, jsou podle všech příznaků dílem Melanchthonovým, tedy dílem člověka, který se ve své době zásadně zasloužil o rozvoj studia řečtiny na německých univerzitách a který si vedle označení Praeceptor Germaniae, vystihující jeho obecné pedagogické zásluhy, navíc za své řecké své znalosti vysloužil od Luthera přezdívku Greaculus. Bude proto zajímavé sledovat, jakou představu o starém Řecku si měl podle názoru tohoto „specialisty“ učinit obyčejný člověk.

O autorství Melanchthonově svědčí nepřímou i čistě statistická okolnost. Vzhledem k tomu, že kronika pomíjí dějiny většiny starověkých národů včetně dějin Egypta²⁹ a vedle dějin židovských (v chápání kroniky vlastně dějin církevních) líčí v zásadě pouze dějiny té monarchie, která měla právě světovládu, řecké dějiny dostávají dosti veliký prostor. Vedle nich jsou samostatně podány už jen dějiny římské. Ty jsou však vzaty poměrně zkrátka, teprve od nástupu císařství neboli čtvrté monarchie líčí kronika římské dějiny obšírněji.³⁰

O Řecích se v kronice poprvé hovoří v souvislosti s biblickým příběhem o stavbě babylónské věže a následným zmatením jazyků. Národy, které z tohoto zmatku vznikly, jsou pak tradičně odvozovány od potomků tří Noemových synů Séma, Cháma a Jáfeta (Gen.10).

²⁹ Existence egyptské říše je pouze zmíněna. Říká se o ní, že se v žádném ohledu nemohla vyrovnat Babylónu, podobně jako se současná Francie nevyrovná Říši římské (Carion 1584: s. 28).

³⁰ Řekům v období první a druhé monarchie je ve Veleslavínově vydání kroniky věnováno celkem 44 stran, zatímco Římanům ve stejném období pouze 6 stran. V období třetí monarchie, kdy jsou události Řeků-Makedonců v centru pozornosti, je jim věnováno 26 stran, Římanům 13 stran.

„Jaffet nejmladší syn Noe obrátil se na půlnoc i na západ a tent' jest Otec nás všech. Pročež nalézá se i v poetských knihách jméno jeho, kteříž ho nazývají Iapetum. Od syna jeho Javana aneb Jaona posli Řekové, kteříž slovou Iones: neb ti nejstarší jsou z Řeků. A Iauan aneb Ieon bezpochyby ten jest, kterého Latiníci Ianum jmenovali a dali ho malovati se dvěma obličejí, aneb s dvojí tváří, snad proto, že otcem byl obojího národu řeckého i latinského: a kdyžkoli jaké dílo šťastně začítí chtěli, tedy zvláštní mu poctivost činili, přiznávajíce se tím, že Jaona za otce mají a drží.

Jaonův syn slaul Cethim, od něhož posli Macedonští. Toho potvrzují první knihy Machabejské: a to slove židovské Machetim tak mnoho znamená, jakoby řekl z Cethim.

Měl pak Ieon více synů, totiž Elisa a Dodanim, z nichž posli Aeoles aneb Hellas a Dodonei: kteříž jsou nejprvnější z Řekův. Item od Tarsa syna Jaonova nazváno město Tarsus v Sicílii.“ (Carion 1584: s. 21-22).

Pojímání čtvrtého Jáfetova syna Javana (Jaona) jako jakéhosi praotce Řeků je běžné u všech středověkých i renesančních autorů, v konkrétních detailech se však navzájem liší. Například podle Schedela (Schedel: fol. 16 b) i Nauclera (Nauclerus: fol. 7 b), kteří zde zřejmě vycházejí z Isidora Sevilského (Isid.Et.: IX. 36), nepocházejí od jména Cethim Makedonci, ale ostrov Kypr. Od dalšího syna, kterého nazývá Schedel Dodanum, zase mají pocházet Burgundové, a nikoli jacísi Dódónové jako u Cariona, zatímco u Isidora je tento syn praotcem Rhodských, čímž se řídí i Nauclerus.

Jméno *Dodonei* kronika nejspíše odvodila z místního jména Dódóna, kde byla slavná věštírna. Antické prameny totiž žádný kmen Dódónů neznají. Tvrzení, že jde o nejstarší Řeky, se může opírat buď o Hérodota, který Dódónu uvádí jako vůbec nejstarší řeckou věštírnu a připomíná, že podle Egyptanů ji založila unesená egyptská kněžka (Hdt.: II. 52, 54). Nebo zde autor vychází ze Strabóna (Str.: VII. 7. 10), podle něhož tuto věštírnu založili Pelasgové, nejstarší národ, který obýval Řecko.

Ve svém ztotožnění Javana (Jaona) s římským bohem dvojí tváře Janem vychází kronika zřejmě z Nauclera (Nauclerus: fol. 7 b), nikde jinde v antických ani středověkých pramenech se totiž tento motiv – Janus jako společný otec Řeků a Římanů – neobjevuje. Jde tedy nejspíše o originální Nauclerův výtvar, pokud ho ovšem i on nepřevzal on nějakého jiného humanisty.

Motiv není ovšem převzat zcela přesně, neboť Nauclerus neztožňuje Jana přímo s Javanem (Jaonem), ale s jeho otcem Jáfetem. Změna v Carionově kronice je nepochybně vylepšením, etymologicky je mnohem méně násilná a navíc umožňuje ztotožnit Jáfeta s někým jiným, totiž s Iápetem, což lze považovat za motiv zcela originální. Oněmi poetskými knihami, v nichž se má o tomto titánském otci Atlanta, Prométhea a Epiméthea hovořit, mohou být míněny Hésiodova díla *Theogonie* a *Práce a dny*, kde jsou zmínky jak o samotném Iápetovi, tak zvláště o jeho nepochybně významnějším synu, Iápetovci Prométheovi. Diodóros ve své *Historické Knihovně* rovněž hovoří o Iápetovi, kterého stejně jako ostatní Titány a Bohy

pokládá za dávného krále, pozdějšími generacemi zbožštěného (D.S.: V. 66. 3; 67. 2). Vzhledem k tomu, že se ve svém líčení mytologie Diodóros odvolává na staré básníky a jmenuje zvláště Hésioda, je možné, že autor kroniky vychází hlavně z této pasáže. Konečně ztotožnění jmen Cethim-Machetim-Makedonci je rovněž originální. Isidor, Schedel i Nauclerus totiž shodně odvozují od jména Cethim název ostrova Kypru.

Z uvedených genealogií je zřejmé, že se zde v žádném případě nejedná o nějakou mechanickou kompilaci z předchozích kronik či antických pramenů, ale o tvůrčí etymologizující počín, který lze bezesporu připsat Melanchthonovi. Jelikož ovládal řečtinu i hebrejštinu, mohl se směle pustit do vlastních etymologií a nevázat se na předchozí autority. Na Melanchthonově autorství podle mého nic nemění ani zřejmá nedůslednost, když jsou za nejstarší z Řeků prohlášeni nejprve Iónové a o něco dále pak nově vymyšlení Dódónové. Nedůsledností nesoucích Melanchthonův rukopis je v kronice více.

Líčení vlastních řeckých dějin začíná až po nástupu první monarchie asyrsko-chaldejské, do té doby kronika podávala pouze dějiny Židů. Kronika především zdůrazňuje, že židovská historická díla jsou mnohem starší než řecká, která vznikla až v době druhé monarchie, a proto první spolehlivé události v řeckých dějinách začínají až s první Olympiádou (Carion 1584: s. 50). Tento kritický výpad vůči důvěryhodnosti starých řeckých dějin a tedy i řeckých historiků o nich píšících má svůj předobraz v apologetickém spisu židovského historika Josefa Flavia (J.Ap.: I. 6-26). Tento postoj převzal již Nauclerus, který nedůvěryhodnost řeckých historiků pro nejstarší dějiny a zvláště pro dějiny ostatních národů vysvětluje v předmluvě své kroniky s odvoláním na edici fragmentů antických historiků dominikána Annia z Viterba (Nauclerus: fol. 1 a). Místo řeckých historiků, píšících pouze ve snaze zaujmout publikum a vymýšlejících si proto četné lži, jsou jako důvěryhodní uvedeni historikové blízkovýchodních národů, kteří byli zároveň kněží, a proto se těšili veřejné důvěře a neměli důvod si vymýšlet. Díla, na něž se odvolává, však byla pouze Anniovými podvrhy. Autentická díla těchto historiků, o nichž se zmiňoval právě Josef Flavios, se totiž nedochovala. Důvěryhodný postoj k významné části padělků spolu s nedůvěrou k řeckým historikům pro nejstarší dějiny tak v návaznosti na Nauclera převzala i Carionova kronika.³¹

Carionova kronika charakterizuje obecně politickou situaci v Řecku srovnáním se současnou Itálií. Nevládl tam jeden král, ale mnohá knížata a samostatná města. „*Nebo města aneb obce dosáhše moci, těžce mohly trpěti a snášeti knížata, jakož jsme za naší paměti ve Vlaších spatřili.*“ (Carion 1584: s. 50). Charakteristika je v zásadě správná a nelze Melanchthona vinit z toho, že neviděl principiální rozdíl mezi středověkým či raně-novověkým městem a městským státem starověkým. Avšak vzhledem k tomu, že charakteristiku předkládá na samotném počátku líčení

³¹ Nicméně je třeba zmínit, že pro dějiny perské kronika hojně čerpá z Hérodota, v němž Melanchthon zjevně našel zalíbení, jak lze usuzovat podle množství anekdotických pasáží z Hérodota převzatých.

řeckých dějin, dopouští se mnohem více zavádějícího anachronismu, neboť v nejstarší době byla tradiční královláda ještě nenarušena, což je zřejmé z Diodóra, jehož kronika vyžívá. Charakteristiku by se hodilo uvést spíše až na počátku líčení řeckých dějin za druhé monarchie.

Z konkrétních událostí, které se v Řecku za první monarchie odehrály, kronika jmenuje válku trojskou, válku sedmi proti Thébám a působení Héraklea,³² následně se zabývá řeckým náboženstvím, v souvislosti s ním pohovoří o Sibylách a jejich věštbách, na závěr zmíní tvorbu básníků Homéra a Hésioda. Problémům náboženství a umění se budu věnovat samostatně později, zde ze zastavím pouze u zmíněných tří událostí z dějin politických, které na rozdíl ode dneška ještě nebyly brány jako pouhá mytologie. Zajímavé je, že jindy přísně dodržovaný chronologický postup při líčení dějin je v případě tří zmíněných událostí zrcadlově převrácen. Místo chronologického postupu je zde postup od nejdůležitějšího a nejznámějšího k méně důležitému.

Trojská válka, vylíčená v hutné zkratce ve dvou odstavcích (Carion: s. 51), samozřejmě nemůže v kronice chybět, už jen vzhledem k tomu, že během středověku z tradice nikdy nezmizela a byla samostatně literárně zpracovávána. Slavná *Trojánská kronika* dokonce patří k jednomu z prvních, není-li dokonce vůbec prvním, z českých tisků. Celá středověká tradice, jak ji zachycuje ještě Schedel, Nauclerus i Carion, vychází z pozdně antických řeckých děl Dáréta Fryžského *Pád Tróje* a Diktise Krétského *Zápisky o válce trojské*. Obě díla, dochovaná pouze v hojných latinských překladech, o sobě prohlašují, že jsou autentickými záznamy účastníků trojské války, které byly dlouho ztraceny a nenadále se objevily, přičemž je zřejmé, že jde o literární fikci, nechceme-li je rovnou označit za podvrhy.

Pro čtenáře následujících staletí však podání v těchto knihách bylo důvěryhodnější než původní epická tradice dochovaná u římských básníků, jelikož z působení do děje je v nich zcela záměrně vyloučen božský svět, některé motivy jsou pak v rámci snahy demytologizovat staré homérské hrdiny zcela přetransformovány. To se týká například Achilleovy smrti, kterou Carionova kronika reprodukuje zcela v intencích nové tradice, započaté u Dáréta. Zatímco v původní epické tradici byl jinak nezranitelný Achilleus během bojem zastřelen Paridem s pomocí boha Apollóna, jak to zachycuje například Ovidius (Ov.Met.: XII. 589-611) či Vergilius (Ve.A.: VI. 57), u Dáréta byl naopak Paridem zrádně zabit ze zálohy ve svatyni, když se šel ucházet o ruku Polyxeny, dcery krále Priama (Dar.Phr.: XXXIV. 5-15). Podobně vylíčil smrt i Diktys (Dict.Cret.: IV. 11-12).

Zatímco Nauclerus kombinuje ve svém líčení trojské války Dáréta s básnickou tradicí a zmiňuje se o Paridově soudu, o sňatku Thetidy s Péleem, a tedy o božském Achilleově původu (Nauclerus: fol. 23 b), Carionova kronika veškeré takovéto souvislosti záměrně pomíjí. Celý příběh slouží jen jako moralita ukazující, k jakým neblahým důsledkům vede cizoložství. Další význam události spočívá

³² V kronice je řeč o *Herculovi*, stejně tak se i všechna ostatní řecká jména vyskytují v obvyklé latinizované podobě, ve své práci však budu uvádět jména v původní podobě řecké.

v tom, že ze zničené Tróje se Aeneas přeplavil do Itálie, kde založil město Albu, v níž vládli jeho potomci až do vystavění Říma. Z hrdinů války jsou zmíněni pouze Paris s Helenou, Meneláos, Priamos, Hektór a Achilleus, o jehož úkladné vraždě již byla řeč.

Navzdory tvrzení, které předchází pojednání o trójské válce, že řecké události jsou o mnoho mladší než židovské a že první spolehlivé datum v jejich dějinách představuje první Olympiáda, zatímco všechny události předtím jsou nejisté, se kronika o určení chronologie Trojské války pokouší (Carion 1584: s. 50-51). Za hlavní argument při tom paradoxně nebere žádné dílo historické, ale epos, totiž Vergiliovu Aeneidu. S odvoláním na verš: *hic iam ter centum totos regnabitur annos* (Ve.A.: I. 272), v němž Jupiter prorocky hovoří o tom, že albanské království, založené Aeneem, má trvat tři sta let, než bude založen Řím, kronika vyvozuje, že trójská válka se odehrála něco přes tři sta let před založením Říma. Dalším podpůrným argumentem pro toto tvrzení má být konstatování, že od stavby Říma k vládě Šalamounově uplynulo 303 let. Odkud tento údaj čerpá, kronika neuvádí, možná z Anniových podvrhů. Že se trójská válka odehrála v době Šalamounově, se jaksi předpokládá samo sebou.

Proti nejmenovaným historikům, podle nichž se válka odehrála dříve, má prý autor kroniky mnohé důvody, které však dále nerozvádí. Tradiční hlavní autoritou v chronologických otázkách byla Eusebiova *Kronika*, dochovaná v Hieronymově latinském překladu, podle níž se například zcela řídí ještě kronika Schedelova (Schedel: fol. 37 a). Podle Eusebia-Hieronyma byla Trója vyvrácena 406 let před první Olympiádou (H.C.: 96 F), tedy o nějakých sto dvacet let dříve, než uvádí naše kronika, to jest 65 let před prvním židovským králem Saulem. Zajímavé je, že v latinském přepracování kroniky z roku 1558 Melanchthon přisuzuje válce přece jen o něco starší chronologii – měla se odehrát nedlouho před králem Davidem (Carion 1558: fol. 57 b). Vzhledem k tomu, co uvádí Breisach, že totiž v 16. století se vynořilo přes padesát datovacích schémat světových dějin,³³ se ani nelze divit, že jeden autor během života měnil názor na datování událostí v nejjistém starověku.

Válka thébská je podobně jako válka trójská shrnuta do hutného exempla (Carion 1584: s. 52) a základem jejího vyličení je nejspíše Diodóros Sicilský (D.S.: IV. 64-67). Schedel ani Nauclerus se o této válce nezmiňují. Datována je vágně nemnoho let před válkou trójskou a tvrdí se o ní, že byla válkou ještě ničivější. Její příčinou byla nesvornost bratří Eteokla a Polyneika, kteří se měli původně střídavě dělit o vládu nad Thébami, ale Eteokles po prvním roce vlády odmítl předat vládu bratrovi a vyhnal jej. Ten se pak s pomocí Adrásta z Argu a dalších knížat pokusil získat město válkou, avšak marně, s bratrem se v boji vzájemně zabili, stejně tak jeho pomocníci před Thébami zahynuli. Po nějakém čase pak jiná knížata Théby dobyla a vyvrátila.

³³ E. BREISACH, *Historiography*, s. 177.

Původní Diodórovo líčení, které již tak staré epické drama nesmazatelné dědičné viny poněkud zjednodušilo, je zde zredukováno na příběh o tom, kam vede nesvornost bratří. Příběh o incestu mezi Iokastou a jejím synem Oidipem, který válce předcházela a který Diodóros rovněž podává, je zde pomínut. Poněkud zvláštní je, že vyvrácení Théb je připisováno jakýmsi blíže neurčeným knížatům, ačkoliv z Diodóra je zcela zřejmé, že tito dobyvatelé byli syny oněch sedmi vůdců vojska, kteří spolu s Polyneikem učinili první nezdařený pokus o dobytí.

Podobně prozaicky jako s předchozími dvěma příběhy je v kronice naloženo s Héraklem (Carion 1584: s. 52-54), jehož příběhy vyličil obsáhle opět Diodóros (D.S.: IV. 8-39). V kronice je zmíněn nejspíš proto, aby se čtenář dozvěděl, kdo byl onen muž, jehož sloupy na svém erbů nosí císař Karel V., a snad i proto, že je mu u Diodóra věnován tak rozsáhlý prostor jakožto muži, který vykonal nejvýznamnější činy ze všech lidí.

Podle kroniky vládl krátce předtím, než začal kralovat Saul, což je ve srovnání s Eusebiem-Hieronem opět přibližně o sto let mladší chronologie (H.C.: 91 F). Z Hérakleových osudů v Carionově kronice je však stejně jako u trójské války vyloučeno vše pohansky-mytologické, a je nutné si uvědomit, že původní Héraklés různými obludnými rysy a činy přímo hýří. Jako jeho rodiče jsou v kronice jmenováni Amfítrýón a Alkméné. Ani jako pověst zde není zmíněno otcovství Diova, natožpak to, že rovněž v linii po matce má být Dioovým potomkem. Rovněž o slavných Hérakleových dvanácti pracích není ani zmínka. Důvod je zřejmý, obsahují příliš mnoho fantastického. Kronika má být sbírkou příkladů pro život, a proto fantastické příběhy, které se v realitě nemohou opakovat, nemá v rámci takto pojetého dějepisectví vůbec smysl vyprávět.

Líceny jsou jen události uvěřitelné. Jako první hrdinský čin je zmíněna záchrana Théb před Mynijskými z Orchomenu a zničení města útočníků. To, že podle tradice prvním činem, následujícím nedlouho po zrození, bylo uškrcení dvou hadů, které na něho poslala Héra, aby jej zahubila, je pochopitelně vynecháno. Héraklés je podán jako rytíř, který jezdí po světě, pomáhá knížatům a městům, mstí nepravosti a trestá škůdce. Zmíněna je i jeho výprava do Asie a první dobytí Tróje, v níž tehdy vládl Laomedón, a ustanovení Priama jejím novým králem. Zdůrazněno je pak osvobození moře od pirátů a stavba sloupů mezi Afrikou a Španělskem, které se dodnes nazývají sloupy *Herkulovými*, načež se hovoří o souvislosti sloupů se současným císařem Karlem V., jak již byla zmínka. „*Má je nyní a nosí při Erbu svém nejmocnější císař římský Karel Pátý, jako za nějaké zvláštní znamení, aby chom znali, že nám ho Pán Buoh dáti ráčil, aby těchto nebezpečných a bouřlivých časuov byl Herkulesem vši Europy, k vzdělání hrdinskou a vítěznou pravici svou, pokoje a spravedlnosti mezi všemi křesťanskými národy.*“ (Carion 1584: s. 53-54) Jde o zajímavý projev aktuálních Melanchthonových nadějí, vkládaných na počátku třicátých let do císaře. Veleoslavínův překlad, ačkoliv vznikl v době, kdy už byl Karel dávno po smrti, na větě nic nemění a nechává ji v prezentu.

Jakožto nejvýznamnější hérós, jako člověk-bůh, hrál Héraklés důležité místo v řeckém náboženství i v pozdní antice, což dokazuje svou kritikou Hérakleovy

nemravnosti, obludnosti a vůbec existence jeho kultu raně křesťanský autor Lactantius Firmianus (Lactant.D.I.: IX.), jehož musel Melanchthon znát, neboť se jej dovolává v případě sibylských věštek, o nichž bude ještě řeč. Při líčení v kronice je tento náboženský aspekt postavy z již zmíněných důvodů vyloučen. Proto je zajímavé, že v pozdějším latinském přepracování kroniky již Melanchthon Hérakleovi žádné samostatné místo nevěnoval. Zmínil ho jen dvakrát, nejprve v souvislosti s výpravou Argonautů, kde je o něm řečeno, že byl současník biblického Samsona, podruhé v souvislosti se zabitím svého učitele Lina, jednoho ze sedmi mudrců, tedy s činem rozhodně nijak chvályhodným (Carion 1558: fol. 65 a, 59 a). Tím, jak postupem času opadla potřeba oslavovat Héraklea, spojeného symbolickými sloupy s císařem Karlem V., císařem, který veškeré naděje protestantů nakonec tak jako tak zklamal, stal se Héraklés pro Melanchthona spíše onou pro správného křesťana podezřelou, vražednou postavou, jež nezasluhuje nejmenší velebení.

Příznačné je rovněž i to, že se kronika nikde nezmiňuje o Amazonkách. O nich psali naopak Nauclerus (Nauclerus: fol. 137 a) i Schedel, který se na základě znalosti Diodóra rozepisuje poměrně zešíroka (Schedel: fol. 18 a, 19 a), což je ovšem vzhledem k celkovému charakteru jeho kroniky, libující si ve fantastičnu, pochopitelné. Amazonky neopominul zmínit ani nábožensky zanícený Sebastian Franck (Franck: fol. 17 b).

Vyloučení všeho z pohledu současného světa nepravděpodobného, fantastického, či přímo pohansky-mytologického, vyloučení, které je předchozím humanistickým kronikám cizí, není nicméně ani v této kronice zcela důsledné. Na podporu tvrzení, že knížata se těší Boží ochraně, totiž Melanchthon v předmluvě uvádí, „že každá vrchnost jest bezpečná v ochraně svého Boha, jakož Achillesovi vždycky přítomná byla Bohyně Pallas, etc.“ (Carion 1584: s. 6). Zmínka o vztahu Pallas Athény k Achilleovi je jedním z oněch vzácných okamžiků kroniky, kdy v Melanchthonovi humanista nabývá vrchu nad teologem.

Nyní se dostáváme k událostem z doby druhé monarchie perské. Čtenář Carionovy kroniky se mohl dozvědět, že se tehdy v Řecku objevili první filosofové, že zde byl Athéňan Solón, řecko-perské války, následné rozbroje mezi řeckými obcemi, z nichž nejvýznamnější válka mezi Spartou a Athénami skončila zničením Athén, dále se píše o tom, že po opětovném vzestupu Athén rozbroje pokračovaly, dokud nepřišel Filip Makedonský a nezavedl pořádek.

Filosofii bude věnována pozornost později, proto zde začnu Solónem. Hlavní důvod, proč při nutnosti mnohé vypustit Melanchthon zdůrazňuje, že Athéňana Solónu nemůže nezmínit, je ten, „že od něho puvod a začátek svůj vzala městská práva římská, jichž ještě i podnes v užívání jsme“ (Carion: s. 81). V charakteristice jeho politické a zákonodárné činnosti vychází kronika zjevně z Plútarchova životopisu Solóna. Zmíněno je jeho přátelství s filosofem Thalétem, dále je chválen za to, že v době rozbrojů mezi bohatými a chudými, kdy se zadlužení chudáci stávali otroky zpupných boháčů, sjednal smír a zavedl mnoho nových práv. Z mnohých zákonů zmiňovaných Plútarchem jsou pak jmenovány pouze ty, které byly pochopitelné a přijatelné pro Melanchthonovy současníky, tedy vyměření daní,

uspořádání vah a roku, zvláště chválen je pak za nařízení, aby všichni Athéňané každý rok doložili, jakým způsobem přišli k penězům, přičemž ti, kteří byly přistiženi při zahálce, mají být z města vyhnáni.

Zatímco Nauclerus v návaznosti na Justina (Justin.: II. 7) o Solónovi tvrdí, že dal Athéňanům jako první psané zákony (Nauclerus: fol. 32 b), Melanchthon na základě Plútarcha (Plu.Sol.: 17) píše o tom, že ještě před ním vydal zákony Dra-kón. Tyto zákony však byly příliš kruté, řečník Démadés o nich dokonce pravil, že nebyly psány inkoustem, ale krví; za každé provinění byl totiž trest smrti. Solón je chválen za to, že tyto tvrdé zákony zmírnil a různým přestupkům přisoudil přiměřené tresty. Úvaha o zbytečné tvrdosti, která nic neřeší, je zjevně moralistickým doplňkem Melanchthonovým.

Základní tvrzení, že Solónovy zákony stojí na počátku práva římského, se ovšem u Plútarcha nenalézá. Není ani u Justina, ani u Diónoga Laertia, a rozhodně ne u Tita Livia. Ten sice zmiňuje, že v době rozhodování o prvním sepsání římských zákonů bylo vysláno poselstvo do Athén, aby opsalo slavné Solónovy zákony, avšak zároveň se poselstvo mělo seznámit s politickým zřízením jiných řeckých obcí. Když pak byly zvoleni decemvirové k sepsání zákonů, tyto poznatky sloužily spíše jen jako inspirace (Liv.: III. 31-33). Tvrzení by tedy mohlo být vlastní Melanchthonovou dedukcí, ale spíše se opírá o Orosia, který říká jednoznačně, že Římané převzali Solónovo attické právo (Oros.: II. 13. 1-2).

Je zajímavé pozorovat, jak navzdory Nauclerovi, který věc vyličil podle Livia (Nauclerus: fol. 124 b), i vlastnímu studiu antických pramenů je chápání událostí ovlivněno tímto sice raně křesťanským, leč ve srovnání s Liviem pozdním autorem. Že se této interpretaci přidržel, nebylo dílem náhody. Tato interpretace, při níž se domnělá – pro koncepci čtyř světových monarchií nicméně zásadní – právní kontinuita mezi starým Římem a současnou Říší prodlouží ještě hlouběji do minulosti, totiž jednak dává současnému právnímu řádu skrze větší starobylost ještě větší legitimitu, zároveň krásně ukazuje Melanchthonovo statické chápání dějin, v nichž neexistuje vývoj, ale pouze předávání, jak již o tom byla řeč při obecné charakteristice kroniky. Solón dal zákony, Římané je převzali a my je dodnes máme.

Na jiném místě kroniky se nicméně objevuje vědomí jisté diskontinuity. V pasáži ze středověkých dějin autor tvrdí – a autorem je podle mého názoru opět Melanchthon, i když většinu poslední části kroniky lze připsat spíše Carionovi –, že německý král Lothar nařídil studium starého římského práva, které bylo v Itálii nedávno objeveno, a zavedl ho znovu do soudní praxe (Carion 1584: s. 296).³⁴

Vraťme se však zpět do Řecka. Hlavní událostí řeckých dějin za druhé monarchie jsou v kronice boje Řeků s Peršany. Ty jsou ve srovnání s jinými udá-

³⁴ Tato „lotharovská legenda“ se objevuje poprvé právě zde, jak uvádí U. MUHLACK, *Geschichtswissenschaft im Humanismus*, s. 110. Jelikož Muhlack chápe jako autora první německé verze kroniky pouze Cariona, může zároveň napsat, že tuto legendu později převzal Melanchthon do svého latinského přepracování. Zdá se mi, vzhledem k souvislosti legendy s „legendou solónovskou“, že z Cariona převzal pouze to, co do něho nejprve sám vložil.

lostmi líčeny poměrně obsáhle (Carion 1584: s. 90-99). Základní kostra je sice převzata z Nauclera, který zase kopíruje Justina, avšak některé detaily prozrazují, že autor vycházel samostatně z původnějšího Hérodotova podání. Zajímavé je i originální ospravedlnění konfliktu. Vzhledem k celkové koncepci kroniky se zde totiž v samotném faktu řecko-perských válek skrývá rozpor. Na jednu stranu je perská monarchie, stejně jako všechny ostatní světové monarchie, ustanovena od Boha, a má tedy nárok na všeobecnou autoritu, na druhou stranu jsou zde Řekové se svým bojem za svobodu proti perským barbarům, a tento boj má být oceněn. Řešení je vsutku šalamounské. „*Poněvadž Království perské s Macedonskými a Řeky mezovalo, protož králové perští také ty země k svému panování připojiti a sobě podmaniti usilovali. Ale že Bůh vložil meze a jisté cíle jednomu každému království, z kterýchž vystoupiti a vykročiti nemůže: protož ani Macedonských ani Řekův Peršané zmocniti se nemohli.*“ (Carion 1584: s. 90).

Na Danielově proctví postavená středověká koncepce čtyř monarchií je zde nucena učinit ústupek koncepci jiné, která je v zásadě převzata z Hérodotova díla. Je to tím, že i Hérodotovo pojetí řecko-perského konfliktu a vůbec lidských dějin je výrazně teologické. Základní myšlenka, na níž tato koncepce stojí – stejně jako myšlenka Aischylovy tragédie *Peršané*, pojednávající o Xerxově porážce u Salamíny –, je ta, že člověku jakožto smrtelníku jsou dány od bohů jisté meze, které překročit znamená zpupnost, a za zpupnost je člověk bohy dříve či později potrestán.³⁵ Toto schéma se Melanchthonovi pochopitelně hodilo, za pohanský panteon stačilo pouze dosadit jediného křesťanského Boha.

Jako předehra vlastního konfliktu je na základě Hérodota (Hdt.: V. 17-20) líčen příběh neúspěšného perského poselstva k makedonskému králi Amyntovi (Carion 1584: s. 90-91). Poselstvo žádá, aby se Makedonci Peršanům podrobili. Za své nestoudné počínání, když si na hostině v opilosti vyžádají, aby se mohli povešelit s makedonskými dívkami a paními, jsou vyslanci na popud mladého krále Alexandra za pomoci menší lsti pozabijeni. Zatímco Hérodotovo líčení je sice barvitě, avšak bez hodnocení, kronika jednoznačně chválí toto krvavé ztrestání nestydaté chlípnosti. Dále zdůrazňuje, že onen Alexandr byl pradědem krále Alexandra Velikého. Tento detail pochopitelně není z Hérodota, který žil sto let před Alexandrem. Uveden je proto, že skrze zdůraznění chrabrého činu Alexandrova předka je sám Alexandr ještě zvětšen, jelikož ukazuje, že ona velikost má svůj dědičný základ. Melanchthon si zde ovšem skutečnou genealogii účelově poopravil, jak o tom bude ještě řeč.

Vlastní válečný konflikt začíná odpadnutím Řeků v Malé Asii od Dáreia a vyloupením Sard, na němž se podíleli i Athéňané (Carion 1584: s. 91). To, jak se maloasijské Řekové do závislosti na Peršanech dostali, ba ani hlubší příčiny odpadnutí v kronice vyloženy nejsou, místo nich je líčena historka o tom, jakým způsobem putovala výzva ke vzpouře k nejmenovanému vůdci povstání. Tato historka je

³⁵ Že tato koncepce je ve skutečnosti poněkud složitější a z hlediska křesťanství do jisté míry fatalistická a bezvýhodná – hlavní místo v ní totiž hraje závist bohů –, je v tuto chvíli vedlejší.

svou anekdotičností pro Hérodotovo dílo nanejvýš typická (Hdt.: V. 35). Jakýsi Histiaios, jehož pozice v Carionově kronice není vůbec vyjasněna, nemohl vzhledem ke strachu z odhalení poslat vzkaz normální cestou, proto nechal zprávu napsat na oholenou hlavu svého služebníka a poté, co mu vlasy znovu narostly, jej vyslal se vzkazem, aby mu hlavu oholili a přečetli si, co je na ní napsáno. Potom následuje lakonické sdělení, že vůdce povstání byl zabit a Histiaios popraven, čímž bylo povstání potlačeno.

Kronika dále líčí Dáreiovo odvetné tažení proti Athénám, při němž měl sto tisíc pěších vojáků a deset tisíc jezdů. V debatě Athéňanů, zda se mají bránit přesile, nebo se raději vzdát, dal lid za pravdu Miltiadovi, který byl pro boj. Zmíněno je, že na pomoc deseti tisícům Athéňanů přišlo pouze tisíc Platajských, že však přesto u Marathónu přesilu porazili. Kronika připomíná, jak je bitva u Marathónu ve všech dějepisných dílech ceněna, neboť zbavila Řecko velkého strachu. „*Jako kdyby za našich časuov vpadl Turek do těchto zemí s velikým vojskem a velmi rychle malým počtem lidu přemožen a odehnán byl. Bylo by se jistě z čeho radovati a Pánu Bohu děkovati*“ (Carion 1584: s. 92). Toto srovnání je sice výstižné, avšak právě proto poněkud nezapadá do celkové koncepce kroniky, jelikož mimoděk přiznává, že pohanskí Turci jsou mocnější než Bohem ustanovená čtvrtá římsko-německá monarchie, zároveň je druhá monarchie perská, od Boha zrovna tak ustanovená, položena na roveň pohanským a Bohem nenáviděným Turkům.

Na závěr pasáže o první fázi války je přidáno vylíčení smutného osudu zmíněného hrdiny Miltiada. Ten díky chvále a poctám, jichž se mu za zásluhy o město dostalo, vzbudil u mnoha lidí závist, načež se těmto závistivcům podařilo intrikářským u lidu dosáhnouto toho, že skončil v žaláři. Měl být propuštěn až po zaplacení ohromné peněžité pokuty, kterou nemohl splatit. Když ve vězení onemocněl, nechal se místo něho zavřít syn Kimón. Po Miltiadově smrti se nějaký boháč oženil s jeho dcerou a Kimóna z vězení vyplatil. „*Takliž se lid obecný svým dobrodincům a správcům za jejich platné služby odplacuje*.“ (Carion 1584: s. 93).

Tento příběh, v kronice použitý jako ukázka synovské lásky a zároveň jako varování před věrolomností, závistí a nevděkem lidu obecného, ovšem nekopíruje Hérodota, který Miltiadův osud po bitvě u Marathónu vylíčil poněkud jinak (Hdt.: V. 132-136). U něho je totiž Miltiadés souzen za oklamání Athéňanů, když s loďmi, které si vyžádal na odvetné tažení proti Peršanům, z osobních důvodů obléhal ostrov Paros, ještě k tomu neúspěšně, přičemž utřil nebezpečné zranění na stehně. Lid dále narozdíl od kroniky umí projevit vděk svému dobrodinci. Z úcty k Miltiadovi totiž původní návrh na trest smrti zmírnil na peněžitou pokutu. Tu zaplatí syn Kimón potom, co Miltiadés na následky zanícení stehna zemře. Podobně, tedy bez jednostranné chvály Miltiada a hanění lidu, se o tomtéž zmiňuje Plútarchos v životopisu Kimóna (Plu.Cim.: IV. 4. 4). Jde tedy o pěknou ukázkou Melanchthonovy záměrné transformace příběhu za účelem vytvoření žádaného exempla.

Kronika dále hovoří o perském králi Xerxovi, který byl sice mladším synem Dáreiovým, avšak zplozeným až potom, co se stal Dárieos králem a oženil se s dcerou Kýra Velikého, takže království přešlo na Xerxa jakožto Kýrova potomka.

Starší bratr je chválen v souladu s Justinem (Just: II. 10. 11) za to, že mladšímu bratru bez potíží ustoupil. Podle Hérodota byl naopak mezi bratry ostrý spor (Hdt.: VII. 2). Xerxés po svém nástupu dokončil přípravy k dalšímu tažení proti Řecku, s nimiž začal již jeho otec. Kronika se vyjadřuje nedůvěřivě k Justinovu údaji o velikosti vojska, které mělo tvořit milión mužů (Justin.: II. 10. 18), nicméně souhlasí s tím, že velikost vojska musela být obrovská. K tomu je opětovně přidána aktualizace. „*A my za našich časův vidáme to na vojsku Tureckém, jak východní národové mnoho lidu, ale ne velmi oděného a zbrojného v svých vojskách mívají.*“ (Carion 1584: s. 94).

Z Hérodotova líčení je převzato mnoho detailů, zmiňme například to, jak Xerxés nechal bičovat moře a vrhnout do něho pouta jako trest za to, že rozbouřené moře strhlo mosty, které přes ně nechal postavit (Hdt.: VII. 33-35), a především různá boží znamení, která měla Xerxa varovat. Klisna, která porodila zajíce, což znamenalo, že perští koně budou nuceni utíkat, zatmění slunce, kometa (Hdt.: VII. 57, 37). Čtenář je napomenut, aby si všímal takovýchto znamení, jimiž nám Bůh naznačuje důležité budoucí události. Připomenuto je rovněž i to, že výpravu předpověděl prorok Daniel.

Kronika pak přeskakuje k bitvě u Thermopyl (Carion 1584: s. 95). Všichni Řekové se ze strachu stáhli, pouze čtyři sta Lakedaimonských hrdinně bránilo úzký průsmyk, který byl kromě přístupu po moři jediným přístupem do Řecka. Než všichni včetně krále Leonida zahynuli, pobili dvacet tisíc Peršanů včetně dvou Xerxových bratrů, čímž způsobili nepřátelům mnoho škody. Jejich hrdinství při čelení přesile všichni chválí.

Detail o smrti dvou králových bratrů je převzat z Hérodota (Hdt.: VII. 224), avšak údaje o počtu Lakedaimoňanů se neshodují ani s Hérodotem (Hdt.: VII. 202), který udává počet tří set, ani s Justinem (Justin.: II. 11. 2, 15), který mluví nejprve o čtyřtisícovém řeckém vojsku a pak o šesti stech Lakedaimoňanech. Údaj o dvaceti tisících zabitých Peršanech vznikl nejspíše omylem, Justinus hovoří pouze o tom, že dvacet tisíc Peršanů obsadilo hory nad průsmykem (Justin.: II. 11. 5).

Po bitvě zavládl strach mezi Řeky a mnohá města se Peršanům dobrovolně poddávala, mezi Athéňany k témuž jednání vyzýval Kyrtilos, neboli Lýkidés, zatímco Themistoklés vyzýval k obraně, „*předkládaje tu příčinu, že by všecka čest, stud, kázeň, šlechtnost, právo, poctivá umění a což více dobrého jest klesnouti a zahynouti musyla, kdyby Peršané v zemi Řecké panovali, že by svou lehkomyšlnost a svévolnost provozovati chtěli nad manželkami a dítkami jejich, jakož toho nětco již ukázali nad těmi, kteříž se poddali. A protož že mnohem poctivěji a lépeji jest v svobodě s poctivostí umřítí, nežli takové Pány dobrovolně přijíti a jim sloužiti.*“ (Carion 1584: s. 96). Athéňané dali za pravdu Themistokleovi a Lýkida za jeho radu ukamenovali, athénské ženy pak ukamenovaly jeho ženu a děti. Kronika chválí tyto muže a ženy za jejich rozhodnutí zemřít raději pro vlast než se poddat cizím národům.

Zmíněné vyprávění vychází z Hérodota (Hdt.: IX. 5), avšak u něho se událost odehrála až o rok později po slavné bitvě u Salamíny při druhém Mardoniově tažení proti Athénám, především však se v ní vůbec neobjevuje Themistoklés se svým projevem. Onen projev ovšem není zcela výmyslem kroniky. Podobnou řeč totiž u Hérodota pronáší Miltiadés před bitvou u Marathónu, kdy se rovněž vede spor o to, zda bojovat, či ne (Hdt.: VI. 109). Vidíme zde tedy nepochybně tvořivé přeskupení údajů vyčtených z Hérodota a jejich zahuštění do exempla se srozumitelným poselstvím, které na rozdíl od mnohých jiných případů „melanchthonovské transformace“ zachovává původní smysl líčení, totiž líčení války proti Peršanům jako boje Řeků za svobodu.

Münch ve svém článku konstatuje, že Melanchthon se při líčení řeckých a římských dějin občas nechal strhnout předlohou a vybočil ze svého pevně stanoveného konceptu, takže humanista na chvíli zvítězil nad teologem.³⁶ To platí rozhodně pro následující pasáž, kde je řeč o Apollónově radě, jíž se Athéňanům dostalo v Delfách. Zatímco v pasáži o náboženství, jak bude ještě řeč, se mluví o tom, že v Delfách dával lidem rady sám Satan a uváděl je tak na scestí, zde je úloha delfské věštírny podána nezaujatě zcela v duchu antických pramenů (Hdt.: VII. 141-144; Justin.: II. 12. 8), jako kdyby tam skutečně věštil Apollón.

Delfská věštírna totiž Athéňanům sdělila, že je zachráněna dřevěná hradba, což Themistoklés vyložil v tom smyslu, že nad Peršany zvítězí na lodích. Proto se na jeho návrh všichni i s ženami i dětmi přeplavili na ostrov Salamínu, u níž pak spolu se Spartány a Korintány v námořní bitvě Peršany porazili. Themistoklés je všemi oslavován za svůj výklad věštby, následné vítězství a záchranu Řecka, připomíná se i další jeho důvtipný nápad, kdy k porážkou zarmoucenému Xerxovi vyslal posla s nepravdivým vzkazem, že se Řekové chystají strhnout mosty přes moře, po nichž perské vojsko přešlo do Evropy, aby se nemohlo dostat zpět, čímž Xerxa podnítl k urychlenému a tajnému návratu domů s malým doprovodem. Mosty jsou však stejně strženy bouří a králi nezbývá, než se přepravit do Asie na loďce. Při plavbě je pak během nebezpečného vlnobití z důvodu bezpečnosti nutno obětovat vlnám několik Peršanů z královského doprovodu. (Carion 1584: s. 96-97).

Kronika z potupného útěku vyvozuje poučení pro *knížata a potentáty*, aby se nespolehali na svoji sílu, ale skládali svou naději v Boha, událost je zároveň přirovnána k nedávnému útěku Turků od neúspěšně obléhané Vídně. Základní kostrou líčení zde byl stručnější Justinus (Justin.: II. 12-13), příběh o utopených Peršanech je však převzat z Hérodota (Hdt.: VIII. 118-119). Ten ovšem podotýká, že ho nepovažuje za pravděpodobný.

Kronika dále hovoří o Mardoniovi, který zůstal v Řecku jako velitel zbylého perského vojska. On to byl, kdo za celou válku vlastně mohl, neboť do ní krále v rozporu s radami jiných Peršanů usilovně přemlouval vidinou snadného vítězství a zisku velkého bohatství. Nyní se obával, že by mohl být v Persii popraven za radu, která vedla k takové škodě, a proto se nadále usilovně snažil ovládnout Řeky

³⁶ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 232.

pomocí slibů. Marně. Vyplenil tedy Athény a stáhl se k Thébám, které se už dříve Peršanům poddaly. Athéňané a Spartané proti němu vypravili stotisícové vojsko a po několika potyčkách jej nakonec porazili, mimo jiné i díky makedonskému králi Alexandrovi, který tou dobou dlel v perském táboře a Řekům poslal vzkaz, kdy se Mardonios chystá vytáhnout do rozhodné bitvy (Carion 1584: s. 98-99).

Tato část je převzata jednoznačně z Hérodota, i když trochu zmateně. Justinus líčí závěrečnou část perského tažení mnohem stručněji, navíc uvádí, že Mardonios z bitvy utekl (Justin.: II. 14. 6), zatímco kronika v souladu Hérododem (Hdt.: IX. 63) píše, že během ní padl.

Je příznačné, že z mnoha jmen a detailů, které musely být zcela pochopitelně vypuštěny – vypuštěno je kupodivu i jméno místa slavné bitvy Plataia –, zůstala v kronice zachována zmínka o makedonském králi Alexandrovi, údajném předkovi Alexandra Velikého, o němž již byla řeč v příběhu o potrestání chlípných perských vyslanců. Zde je zmíněn jako ten, jehož rada napomohla k vítězství Řeků, což vzhledem k tomu, že nejsou jmenováni vůdci ani obyčejní vojáci řeckého vojska tak jako u Hérodota, který se o hrdinství jednotlivců obšírně rozepisuje, navozuje dojem, jako by jeho zásluhy byly mnohem větší. Především však není vůbec zřejmé, jak se Alexandr ocitl v perském táboře. Je totiž pominuta jeho dvojnásobná role v celém konfliktu.

Podle Hérodota totiž nejprve sloužil jako prostředník, kterého Mardonios využíval k přemlouvání Athéňanů, aby se Xerxovi dobrovolně podrobili, a který je lakedaimonskými vyslanci jednoznačně odsuzován jakožto *tyrannos* (samovládce) pomáhající jinému tyranovi (Hdt.: VIII. 136, 140-144), přičemž toto označení má u Hérodota již svůj tradiční negativní nádech. Teprve v situaci, kdy se Peršanům nedařily věštby, kdy přestávali věřit mnozí velitelé kolem svéhlavého Mardoniana v naprostou převahu svého vojska (Hdt.: IX. 37, 41), začal hrát roli dobrodince a vyjel tajně v noci se vzkazem do ležení Řeků (Hdt.: IX. 44-45).

Zatímco řecko-perské války jsou vyličený na základě Hérodota relativně obšírně a s mnoha detaily, další události v Řecku jsou shrnuty v obecné konstataci mocenského rozmachu spojeného s morálním úpadkem a vzájemnými boji mezi městy, které nakonec vedly k tomu, že Řekové podlehli vnější moci (Carion 1584: s. 99-100).

Jako příklad ilustrující špatné vnitřní poměry je uveden příběh Themistokleův. Tohoto muže, který se tak významně zasloužil o Řecko a který byl ze všech nejvíce ctěn, totiž nevděčný athénský lid, puzený závistí, vyhnal ze země. Themistoklés se nakonec utekl k perskému králi Xerxovi, který si ho velmi cenil a učinil ho svým rádcem se slovy, že nemůže přát nepřátelům nic horšího, než aby takové moudré a užitečné lidi vyháněli a k němu posílali. Poučení, které si má z Themistokleova příběhu čtenář odnést, je naprosto zřejmé. *„Takovou vděčnost prokazuje a tak se odplacuje lid obecný za přešlechtilé ctnosti a největší dobrodiní slavných mužův. Tak Satan šálí a blázní lidi, aby těch vysokých a znamenitých darův Božích nic sobě nevážili. A protož takoví slavní a v ctnostech vyvýšení lidé mají se předně k trpělivosti strojiti a snesytedlností opatřiti. Nebť jich chybiti nemuůže, aby se*

s mnohými protivnými těžkostmi v životě svém nepotkali a hrozné lidské nevděčnosti hořce okusiti nemusyli.“ (Carion 1584: s. 100).

Nastíněné vyhnání Themistokleovo a jeho usazení se poblíž perského trůnu může vycházet buď ze zmínky u Thúkýdida (Thuk.: I. 135-138), z Plútarchova životopisu Themistokleova (Plu.Them.: 22, 28) či z Diodóra Sicilského (D.S.: XI. 54-58). Svým důrazem na nespravedlnost a nesmyslnost vyhnání největšího dobrodince Řecka se kronika svým pojetím nejvíce blíží pojetí Diodórovu. Thúkýdídés sice chválí Themistokleovu moudrost, ale okolnosti jeho vyhnání nijak nehodnotí, u Plútarcha pak v rámci pokusu o komplexní portrét osobnosti jsou zmiňovány i negativní vlastnosti hrdiny, především přehnaná ctižádost, která budila oprávněný odpor.

I tak je však Diodórovo líčení v kronice přetransformováno k vlastním účelům, neboť je zcela pominut mezinárodní rozměr Themistokleova vyhnání, který jako hlavní impuls uvádějí všichni tři antičtí autoři, totiž obvinění Sparťanů, že byl Themistoklés zapleten do plánů spartského krále Pausanii. Ten se totiž pokoušel zradit Řecko Peršanům, a tímto svým zrádným jednáním, za něž byl doma odsouzen k smrti, vrhl stín hanby na celou Spartu. Sparťané se tak snažili namočit do skandálu předního politika z Athén, jejichž prestiž začala díky zásluhám na odvrácení perského nebezpečí přerůstat spartskou.

Příznačné je rovněž to, že v kronice není řeč o Themistokleově smrti, ačkoliv ta je pro Diodóra nakonec hlavním důkazem jeho nevinnosti. Když se totiž Xerxés chystal na novou výpravu proti Řekům, žádal Themistoklea, aby se ujal jejího vedení. Ten vedení přijal a vynutil si dokonce přísahu, že Xerxés bez něho výpravu neuskuteční. Po vykonání přísah vypil krev ze zabitého býka a zemřel.³⁷ Tím celou výpravu znemožnil a prokázal tak nejlepší obhajobu své věrnosti řeckým zájmům (D.S.: XI. 58. 3). Tento příběh je sice jakožto exemplum vlasteneckého chování krásný, ovšem oslavovat někoho za sebevraždu, jakkoliv spáchanou v zájmu vlasti, je v kontextu křesťansko-moralistického pojetí kroniky naprosto nemyslitelné. A navíc by se tím změnil hlavní smysl poučení, které chtěl Melanchton příběhu dát a kterým je varování před závistí a nevděkem lidu obecného.

Je rovněž zajímavé, že v kronice uvedená Xerxova slova o tom, že nepřátelům nemůže přát nic horšího, než aby k němu vyháněli své nejlepší lidi, nemají oporu v uvedených pramenech a jsou tedy nejspíš výtvozem Melanchthonovým.

Po vylíčení příslušného období dějin perských se kronika vrací k tématu vzájemných bojů řeckých obcí, přičemž vysvětlení vnitřního rozvratu v Řecku spočívá v tom, „že Řekové obdrževše z milosti Boží slavné vítězství nad Peršany, mocnější a nezbednější učiněni byli, jakož obyčejně za velikým štěstím v zápětí jde všetečnost a pejcha.“ (Carion 1584: s. 110). Následuje tvrzení, že boje, zkaženost správy i mravů vedly k oslabení Řecka, takže mohlo být zvenku snadno ovládnuto. Představa o jakémsi trvalém úpadku Řecka bezprostředně od skončení perských válek až po jeho ovládnutí Filipem Makedonským je sice zvláštní, pro Me-

³⁷ Podle antických představ byla totiž býčí krev prudce jedovatá.

lanchthonovo chápání dějin, v němž morálka zcela vytlačuje reálnou politiku a v němž mimo silnou královskou moc existuje pouze chaos, je však nanejvýš příznačná. V zájmu simplifikace pak také musí opomenout, že ony osudové bratrovražedné boje mezi Řeky se odehrávaly dávno před řecko-perskými válkami.

Ze všech válek mezi Řeky líčí kronika jakožto nejvýznamnější pouze válku peloponéskou, neboť při ní byly naprosto zničeny Athény (Carion 1584: s. 108). Odvolává se na to, že o ní psali Thúkýdídés a Xenofón (Carion 1584: s. 111), Münch pak uvádí jako další prameny Plútarchovy životopisy Alkibiada a Lýsandra a dále Justina.³⁸ Jako pramen neuvádí Diodóra, ale zdá se, že i on mohl posloužit v některých bodech jako inspirace.

Jako jakási zbytečná příčina celé války, jíž se mohli Athéňané snadno vyhnout, je v kronice uveden spor Korkyry s Korintem, v němž se Athény přidaly na stranu Korkyry a Sparta na stranu Korintu, důsledkem čehož se pak celé Řecko rozdělilo na dva tábory. Athénským motivem pro vyslyšení žádosti o pomoc Korkyřanům byla touha po rozšíření vlastní moci spojením s námořní mocí Korkyry, což by umožnilo ovládnout celé Řecko. Dále je řeč o tom, že Lakedaimoňané se spojili s Peršany a dostávali od nich peníze a potraviny, ti však jednali lstivě a snažili se, aby se Sparťané příliš nevzmohli. (Carion 1584: s. 111-112). Toto je tak vše, co je převzato z Thúkýdida. Ten se v celé první knize široce věnuje příčinám války, mezi nimi i sporu Korkyry s Korintem (Thuk.: I. 24-66), který jakožto jedinou příčinu konkretizuje kronika. Problematická kooperace Peršanů se Spartou je pak převzata z poslední knihy (Thuk.: VIII. 5. 5; 18; 37; 45-47).

Základní tvrzení kroniky, že válka vznikla z mnohých malicherných příčin a že nám dává poučení o tom, z jak nicotných počátků může nastat ohromná pohroma, je však s thúkýdidovským pojetím v naprostém rozporu. Thúkýdídés náhodné a malicherné příčiny odmítá a snaží se naopak čtenáře přesvědčit o tom, že konflikt byl nevyhnutelný bez ohledu na konkrétní osoby a záminky z důvodu nemožnosti dlouhodobého mírového soužití dvou mocností, jimiž byl peloponéský spolek vedený tradičním řeckým hegemonem Spartou na straně jedné a nová mocnost v podobě athénské námořní spolku na straně druhé. Příčinu války, kterou započala Sparta prohlášením podmínek třicetiletého míru za zrušené, pak konkretizuje jako strach Sparťanů z růstu athénské moci (Thuk.: I. 23. 4; 118. 2). Vše ostatní jsou jen záminky. Pouhou záminkou je pro Thúkýdida i zapojení se Athéňanů do sporu Korkyry s Korintem, ovšem v jiném smyslu než pro kroniku, protože ta nemluví o hlubších příčinách. Kronika zamlčuje hlavně onu zásadní skutečnost, že zde byl dlouhodobý konflikt mezi Athénami a Spartou o vůdčí postavení v Řecku, pouze na čas přerušeno uzavřením třicetiletého míru. Události podává tak, jako by se nepřáteli staly jen jakousi náhodou v důsledku toho, že se jedna strana připojila ke Korintu a druhá ke Korkyře.

Tvrzení kroniky, že válka vznikla z naprosto malicherných příčin, odpovídá spíše líčení Diodórovu. Ten uvádí jako hlavní důvod války ryze osobní motivy –

³⁸ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 248.

snaha odvést pozornost od zpronevěry peněz –, které měl na rozpoutání velké války athénský státník Periklés (D.S.: XII. 38. 2-4). Z Diodóra však kronika nevychází, ač by se jí tento motiv velmi dobře hodil do koncepce. Paradoxně není Periklés zmíněn vůbec, ač i u Thúkýdida je vynášen jako nejvýznamnější politik. Tvzení o malicherných příčinách války je možná pokusem vzdorovat thúkýdidovskému pojetí dějin, které kronika rozhodně nemůže sdílet. Jedinou v pozadí událostí působící nutností, kterou kronika uznává, je totiž vůle všemohoucího Boha. Vedle ní žádná slepá nutnost věčného a k ničemu vyššímu nevedoucího boje o moc, tedy nutnost prostupující celé Thúkýdidovo dílo, nemůže mít žádné místo.

Kronika přeskakuje všechny vojenské události včetně katastrofální athénské výpravy na Sicílii, konstatuje pouze obecně zničení mnoha měst a nevyzpytatelné zvraty štěstěny, s odvoláním na Xenofóna zdůrazňuje, že válka trvala dvacet osm let. Dále hovoří o tom, že athénský politik a vojevůdce Alkibiadés zvítězil v dvacátém čtvrtém a dvacátém pátém roku války, v důsledku čehož měli Spartané malou naději na záchranu. Potom však došlo ke zvratu, zlí lidé vyhnali ze závisti Alkibiada z města a Lýsandros porazil Athéňany u Aigospotamoi, kde se už na začátku války objevila ohnivá znamení a z nebe spadl obrovský kámen. Po bitvě byly obleženy Athény, kde následkem obležení mnoho lidí zemřelo hladu. Athéňané se však nechtěli za žádnou cenu vzdát a dokonce ve své zatvzřelosti vydali dekret, že má být odsouzen k smrti každý, kdo by kapitulaci navrhoval. Zmíněno je, že podobné nařízení bylo nedávno vydáno ve Florencii.

Po pěti měsících Athéňané konečně vyslali posly s žádostí o mír. Zatímco Théby a Korint navrhovaly úplné srovnání Athén se zemí a jejich přeměnu na pastviny, Spartané zdůrazňovali athénské zásluhy v boji proti Peršanům a také to, že Sparta s Athénami představují dvě oči Řecka, protože nelze učinit Řecko jednookým. Proto navrhli pouze zbořit hradby a odevzdat lodě, na což Athény přistoupily. Spartané se však ještě obávali Alkibiada, který mezitím utekl k Peršanům. Na základě spartské prosby jej Peršané nechali zabít, ačkoliv ho přijali jako hosta a on jim plně důvěřoval. *„Ale tak se v světě mezi lidmi děje, že kamž se štěstí vrže, tam se přízeň a víra lidská obrací. Komuž se nešťastně vede, komuž se nedaří, tohož lidé nepotřebují a tohož jsou syti, ten svého hled' a varuj se nevěry třebaš i od přátel.“* (Carion 1584: s. 113-114).

Alkibiadés je podán jako rozporuplná postava, zkušený válečník, avšak bouřlivý a neklidný, který způsobil zrušení míru mezi Athénami a Spartou a používal různé podivné praktiky a lsti, takže se o něm říkalo, že kdyby se v Řecku narodili dva Alkibiadové, Řecko by celé muselo zahynout. Kronika výchovně podotýká, že *„takové praktiky dlouho státi nemohou a taková hra zřídka mívá dobrý konec. Pročež Alcibiades naposledy mizerně a bíděně zhynul.“* (Carion 1584: s. 114.) Na závěr je uvedeno, že po konci války docházelo v Athénách stále k bojům, jelikož byly plné nepokojných a vzpurných lidí, proto tam Spartané ustanovili třicet správců, neboli tyranů, kteří měli právo bez soudu trestat buřiče, a k posílení jejich moci jim poskytli svou vojenskou moc.

Celé toto poměrně dlouhé líčení (Carion 1584: s. 112-114) je zkompileováno z více zdrojů. Základem je Xenofóntovo souvislé líčení posledních roků války (Xen.Hell.: I., II.), ale některé detaily se u něho nenalézají. Například Alkibiadovo vyhnání zlými lidmi ze závisti. Řeč je zde pouze o tom, že byl obviňován ze zapříčinění porážky v jedné námořní bitvě, takže byl místo něho zvolen jiný velitel. Justinus pak ve stejné souvislosti hovoří o tom, že Alkibiadés po útocích lidu raději sám odešel do vyhnanství (Justin.: V. 5. 8). Stejně vysvětluje jeho odchod z Athén Plútarchos, který nicméně zdůrazňuje nespravedlnost obvinění, nevděk a závist, které Athéňané projevili vůči Alkibiadovi ke své vlastní škodě (Plu.Alc.: 36-37).

Údaj o záři a kameni padajícím z nebe před bitvou u Aigospotamoi je opět z Plútarcha (Plu.Lys.: 12). Nařízení o trestu smrti pro každého, kdo by v obležených Athénách navrhoval mír, se však nenalézá v žádném z uvedených pramenů. Může být tedy převzato odjinud, nejspíše od někoho z řečníků, spíše jde ale o přenesení soudobého florentského nařízení na analogickou situaci ve starověku. Argument o dvou očích Řecka je pak Justina (Justin.: V. 8.4).

Rozporuplnost Alkibiadova působení je podána v souladu s Justinem také Plútarchovým životopisem, odkud je převzato i úsloví o dvou Alkibiadech, kteří by zničili Řecko (Plu.Alc.: 16. 8. 2). Podání kroniky je nicméně přece jenom poněkud zmatečné, neboť tím, že není nikde řeč o athénské výpravě proti Syrakúsám, kterou Alkibiadés prosazoval a která opravdu uvrhla Athény do nové války se Spartou, vzniká dojem, jako by měl zásluhu již na rozpoutání první fáze války. Líčení jeho zavraždění Peršany na popud Spartánů odpovídá Justinovi (Justin.: V. 8. 12-14). U Plútarcha dal totiž impuls k zabití svým naléháním na Spartány vůdce třiceti tyranů Krítiás, který se obával, že by Alkibiada mohl na pomoc proti své vládě s cílem obnovit demokracii přivolat athénský lid (Plu.Alc.: 38). Opomenutí této verze je pochopitelné, nastolení vlády třicítky je totiž v kronice pojato jako jednoznačně pozitivní krok, jako zavedení pořádku s cílem potrestat vzbouřence proti řádu.

Vláda třiceti je v kronice podána tak, že byla na začátku velmi spravedlivá a trestala pouze buřiče, avšak postupem času někteří z osobní zášti začali vraždit bohaté, počestné občany a jejich majetek si rozdělovat mezi sebe. Postavil se proti nim statečný a spravedlivý muž Thérámenés, ale i toho zavraždili, aby nahnali ostatním strach. Mnoho lidí tedy uprchlo do Argu a odtud v čele s Thrasybúlem a s pomocí Thébanů po čase Athény dobyli a obnovili staré zvyklosti a správu. Thrasybúlos je chválen za to, že se nemstil na nepřátelích a jejich rodinách, jelikož si uvědomil, že by tak nikdy neskončil koloběh masakrů, a proto přiměl všechny, aby zapomněli na staré nespravedlnosti a nic zlého už si navzájem nepřipomínali, čímž nakonec došlo k nápravě vnitřních poměrů. *„A jest v pravdě znamenitý a velmi pěkný příklad tento, kterýž ukazuje, jak skrze milostivost, dobrotivost, odpuštění a prominutí křivd stálejší pokoj nařízen bývá v takových bouřkách městských, nežli násilnou mocí, přísností a všeho podle vyměření práva vymstíváním a trestáním.“* (Carion 1584: s.116).

Tvrzení o tom, že vláda třiceti byla nastolena Spartou za účelem zavedení pořádku a potrestání buřičů – v latinské verzi *sediciosos* (Carion 1539: fol. 75 b) –, neodpovídá rozhodně Xenofóntovi, ale spíše Justinovi (Justin.: V. 8. 5-11), který nicméně uvádí, že cílem jejich ustanovení byla změna ústavy, především však vládu třicítky podává jako od samého počátku špatnou. Podle Plútarcha třicet tyranů ustanovil spartský vojevůdce Lýsandros (Plu.Lys: 15), který zároveň změnil ústavu, o ušlechtilé snaze zavést pořádek zde však není žádná řeč. Šlo jen o projev nadvlády Sparty, která ve všech dobytých městech rušila demokracii a ustanovovala oligarchické vlády.

U Xenofóna (Xen.Hell.: II. 3. 11-14) nehraje při nastolení třicítky roli Sparta, ale volba Athéňanů, spartská posádka přichází na pomoc až na žádost samotných tyranů, kteří otálejí s vypracováním nové ústavy, kvůli níž byly zvoleni, a soustředí se na likvidaci demokracie tím nejbrutálnějším způsobem. Jejich teror je zpočátku přijímán, jelikož je zaměřen nikoli proti jakýmsi buřičům, o nichž hovoří kronika, ale řemeslným udavačům, kteří byli v obecné nenávisti. Je zřejmé, že problém řemeslných udavačů, kteří záměrně falešnými obviněními sáli peníze z bohatých aristokratů, tedy specifický problém athénské demokratické soudního systému, neměl odpovídající analogii v Melanchthonově současnosti, proto bylo vhodné přeložit udavače jako buřiče, čímž se zároveň celý problém posunul žádoucím směrem. Původní smysl občanské války jako sporu mezi snahou zavést oligarchii spartského typu a úsilím o uchování široké athénské demokracie pak zcela zmizel. Že tento vnitropolitický rozměr měla vlastně celá peloponéská válka, během níž obě soupeřící strany podporovaly či přímo dosazovaly v ostatních obcích sobě podobné režimy, kronika rovněž zcela pomíjí.

Pokud jde o Thérámena, kronika opět vychází spíše z krátké zmínky u Justina (Justin.: V. 9. 2) než z obšírného líčení u Xenofóna (Xen.Hell.: II. 3. 15-56). I tak je v rámci simplifikace opomenut Justinův údaj, že Thérámenés byl také jedním z třiceti tyranů. U Xenofóna je tento muž podán jako bezskrupulózní politik, který dosud úspěšně podle momentální situace v dlouhodobých athénských sporech přebíhal mezi demokratickým a oligarchickým táborem a který se jako jeden z tyranů postavil na odpor proti teroru až v okamžiku, kdy začal nabývat opravdu obludných rozměrů. Pokud někdo jednoznačně chválí Thérámena a tvrdí, že se jedním z tyranů nechal zvolit, aby mohl zabránit excesům, je to Diodóros (D.S.: XIV. 3-4). Kronika nicméně mohla docela dobře vycházet pouze z Justina, jeho neutrální zmínku jen přeměnila ve chválu, což je transformace i na jiných místech zcela běžná.

Velebení Thrasybúla za usmíření rozštěpených Athéňanů a zabránění aktům msty je další ukázkou překroucení antických údajů za účelem vyrobení exemplu. Ve všech pramenech je sice Thrasybúlos jmenován jako vůdce demokratického vojska táhnoucího z emigrace proti oligarchickým Athénám, avšak hlavní roli v následném usmíření hraje spartský král Pausaniás, který se do věci vložil, jelikož žárlil na úspěch svého vojevůdce Lýsandra, intervenujícího ve prospěch tyranů. Výsledkem byl odchod oligarchů a jejich příznivců do Eleusíny. Ke konečnému

klidu však došlo teprve tedy, když demokraté během následného jednání tyto oligarchy povraždili, jelikož měli stále obavy z jejich možných úkladů. Teprve po tomto krvavém řešení je konstatováno, že se Athény usmířily a zapoměly na staré krivdy (Plu.Lys.: 21; Xen.Hell.: II. 4. 28-43; Justin.: V. 10. 6-11).

Zbylé události z doby druhé monarchie jsou podány už jen ve stručném přehledu. Řeč je o tom, že Lakedaimoňané svými vojenskými úspěchy zpychli, snažili se vytlačit Peršany z Asie, byli však poraženi Athéňanem Konónem. Po tom, co podlehli v boji s Thébami, následoval rozmach moci Thébánů. Ti porazili a rozehnali Fóky, nakonec však byli přemoženi Filipem Makedonským. Po zkáze Athén a Sparty tak následoval pád Théb a moc Řeků byla oslabena. „*Že pak Athéniensťi a Thébánšťi několikráte pokoj s králem Filipem pod jistými výminkami smluvitívše nikdá ho nedodrželi, dali tím Filipovi příčinu, že se musil všech Řeckých zemí ujíti a mocně je sobě podmaniti.*“ (Carion 1584: s. 117).

Navzdory tomu, že spartskou a následně thébskou hegemonii v Řecku až po rok 362 př.n.l. popisuje Xenofón (Xen.Hell.: III.-VII.), nemusel být vůbec použit, krátký přehled totiž mohl být převzat i z Justina (Justin.: VI., VIII., IX.), jehož líčení obsahuje i následné události. Shrnutí sice správně hovoří o vystřídání hegemonií, avšak představa, že Athény a Sparta byly zničeny a ztratily jakýkoliv vliv, je zavádějící, navíc je v případě Athén v rozporu s tvrzením o pár stránek dříve, jak se Athény po Thrasybúlově usmíření opět vzmohly. Závěrečné vysvětlení Filipova podmanění Řecká pak je zcela v rozporu s prameny.

Justinus sice kritizuje Řeky za jejich spory a zpupné, násilné chování, které vedlo v konečném důsledku k podmanění Řecká, ale kritizuje je právě proto, že ještě odpudivější bylo dobytelské počínání Filipovo. Tomu jde o podmanění Řecká pouze za účelem kořisti, při svém postupu využívá sporů mezi řeckými obcemi a je to on, kdo se dopouští porušování smluv a dokonce svatokrádeží. Když se konečně rozhádání Řekové spojili, aby se bránili proti tomuto společnému nepříteli, bylo pozdě. Den jejich porážky je chápán jako konec slavného panství a dávné svobody Řecká. „*Hic dies universae Graeciae et gloriam dominationis et vetustissimam libertatem finivit.*“ (Justin.: IX. 3. 11). Zatímco Nauclerus ve své kronice toto Justinovo pojetí přebírá i s citovanou větou (Nauclerus: fol. 131 a), Melanchthon se vzhledem k celkové koncepci kroniky rozhodl udělat z Filipa dobrodince, který do rozhádaného Řecká konečně přinesl pořádek.

Tím se dostáváme ke třetí světové monarchii makedonské, jež je případně nazývána i řeckou a která začíná Filipovým synem Alexandrem Velikým, konkrétně jeho ovládnutím Persie. Kronika mu věnuje velký prostor, po jeho smrti a rozdělení říše pak na základě Justina podává přehled panovníků seleukovské a ptolemaiovské dynastie až po jejich podmanění Římem. Panovníci dynastie Antigonovců, kteří vládli v Makedonii, paradoxně uvedeni nejsou, navzdory tomu, že se třetí dynastie nazývá makedonskou, líčen je pouze konec jejich vlády a podlehnutí Římu.

Alexandr je vychválen jako jeden z nejvýznamnějších panovníků světa, oplývající všemi hrdinskými ctnostmi. Chválili ho dokonce i židovští proroci. Kro-

nika se odvolává zvláště na Danielovo proroctví o kozlovi přemáhajícím skopce (Dn. 8), které předznamenávalo porážku perského Dáreia od Alexandra. Zdůrazněno je, že své ctnosti měl od Boha, a také to, že si Bůh přeje, aby správa světa byla v rukou lidí vysokého rodu. Proto je následně předložen rodokmen Alexandrův, který se v otcově linii táhne k Hérakleovi a v matčině k Achilleovi. Ještě před rodokmenem je nicméně vsunuta zpráva o tom, co se zdálo jeho otci Filipovi Makedonskému v noci, kdy jej se svou manželkou Olympiadou počal. Zdálo se mu, že své ženě vtiskl na život pečeť lva, což znamenalo, že porodí mocného krále (Carion 1584: s. 123-125).

Tvrzení o dvou slavných praotcích je převzato z Plútarcha (Plu.Alex: 1), stejně jako sen o pečeti (Plu.Alex.: 2), i když Plútarchos jej vykládá v tom smyslu, že syn bude mít prudkou a lví povahu. Vlastní rodokmen je pak podle Müncha rekonstruován na základě Hérodota (Hdt.: VIII. 137; 139) a Pausanii (Paus.: I. 1),³⁹ nicméně určení kapitoly u druhého autora musí být překlepem, neboť rodokmen v matčině linii se ve skutečnosti nalézá o něco dále (Paus.: I. 11). U Hérodota zase chybí napojení od Héraklea k praprapravukovi Témenovi, navíc je u něho rodokmen doveden vzhledem k době sepsání pouze k onomu Alexandrovi, který potrestal chlípné perské vyslance před řecko-perskými válkami, takže pokračování muselo být vzato odjinud, nejspíše z Justina (Justin.: VII. 4-5). Je zajímavé, že zatímco kronika staví všechny makedonské krále do jedné řady jakoby podle přímé posloupnosti, u Justina není zmíněný Alexandr otcem následníka Amynta, děda Alexandra Velikého, ale strýcem, což se ovšem nehodilo. Zmíněná mezera mezi Héraklem a Témenem pak byla nejspíše zaplněna na základě makedonské genealogie u byzantského kronikáře Geórgia Synkella (Georg.Sync.: pag. 234). Vypracování genealogie tedy nebylo nějakou jednoduchou kompilací, šlo o výsledek pilného a asi i náročného hledání potřebných informací u všech možných autorů.

Alexandr nastoupil vládu jako dvacetiletý poté, co byl jeho otec zavražděn. Vražda byla trestem za to, že zanedbal potrestání mocného šlechtice za zprznění jednoho mladíka (Carion 1584: s. 125). V podobném duchu je příběh široce vyložen u Diodóra, kde Filip nemohl významného šlechtice jen tak potrestat, proto mladíka zahrnul dary a povýšil jej mezi své osobní strážce, aby potupu alespoň nějakým způsobem odčinil (D.S.: XVI. 93-94). Oproti tomu u Justina Filip není vinen pouhou nedbalostí, uvedenému mladíkovi zjednat nápravu vyloženě odmítal, dokonce s posměchem, a násilníka zahrnul poctami, takže se mladík rozhodl pro pomstu (Justinus: IX. 6). Vybrána byla k Filipovi milosrdnější verze. Rovněž není uvedena Plútarchova zmínka o podezření, že za vraždou byl zájem samotného Alexandra a jeho matky Olympiady, jelikož Filip se nově oženil s další ženou a potom, co s ní zplodil syna, hrozilo, že by Alexandr mohl být vyloučen z nástupnictví (Plu.Alex.: 9, 10). Z pochopitelných důvodů však nemohla být v kronice řeč o Filipově mnohoženství, to by příliš narušovalo představu dobrého krále, a zároveň Alexandr musel zůstat čistý.

³⁹ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 248.

Münch uvádí, že líčení Alexandrova života je založeno v zásadě na Plútarchovi (Plu.Alex: 2, 3, 10, 11, 15, 17, 24, 25, 21, 29, 33, 43, 49, 50), přičemž místy je podle potřeby převzata verze událostí z Diodóra (D.S.: XVII. 8-14, 36-39), setkání s Židy pak vychází z Josefa Flavia (J.AJ.: XI. 317-338).⁴⁰ Nejmenuje ovšem Justina, přestože některé motivy se nalézají pouze u něho. Při podrobnějším pohledu se tedy zdá, že základem líčení byl jako ve většině případů opět Justinus, k němuž byly podle potřeby připojeny detaily z ostatních autorů. Vzhledem k tomu, že z velké části se podání kryjí, u mnoha detailů lze těžko říci, zda jsou převzaty z toho, či onoho autora.

Hlavní je zde nicméně postoj kroniky k událostem. Tak hned Alexandrovo nemilosrdné zničení Théb, které jako jediné z řeckých měst povstavších po Filipově smrti proti makedonské nadvládě houževnatě odmítaly jakékoliv usmíření s Alexandrem, je podáno jednoznačně jako spravedlivý trest za jejich vzpouru a zatvrzelost. „*Jakož vídáme, že nejednou Buoh vzbuzuje mocné potentáty a krále na záhubu a zkázu velikých obcí a měst, kteříž pejchajíce v štěstí častokráte svobody své zle a k utiskování mdlejších užívali.*“ (Carion 1584: s. 126).

Pouze Justinus píše s podobnou protithébskou tendencí, ovšem bez toho, že by zničení města chápal jako boží trest, navíc nešetří ani Alexandra a zmiňuje i jeho ukrutné chování, například usmrcení příbuzných své macechy. Plútarchos i Diodóros líčí hrdinský odpor Thébanů, Plútarchos navíc uvádí, že Alexandra zničení Théb později velmi mrzelo a viděl v něm příčinu pozdějších neúspěchů. Přivolaal prý na sebe hněv boha Dionýsa, který se kdysi v Thébách narodil. (Plu.Alex.: 13).

Po vylíčení úspěšného tažení do Asie, bitvy s Dáreiem a jeho zahánání na útěk je velebena Alexandrova ušlechtilost, kterou projevil vůči zajaté matce, manželce a synovi perského krále, což je motiv přítomný ve všech pramenech. Dáreiovy pozdější nabídky na usmíření a přenechání poloviny říše odmítl Alexandr se slovy, že svět nemůže mít dvě slunce. Tento výrok je převzat z Justina (Justin.: XI. 12. 15), u Plútarcha se nalézá odlišný památný výrok (Plu.Alex.: 29. 8) a u Diodóra žádný (D.S.: XVII. 39. 1).

Kronika podrobně líčí popravu Bésa, který zabil svého krále Dáreia potom, co tento uprchl z další nepovedené bitvy. Alexandr umírajícího Dáreia litoval a rozhodl se pomstít zradu proti dědičnému pánu, Bésa proto nechal roztrhnout mezi dvěma stromy. Poprava je podána podle Plútarcha (Plu.Alex.: 43), u Justina se zase nalézá myšlenka, že potrestání vrahů bylo v zájmu všech králů. (Justin.: XI. 15. 12), což má v zásadě smysl stejný jako formulace v kronice. Využití příběhu pro aktuální apel na poslušnost dědičné vrchnosti je sice hezké, kronika se zde nicméně dostává do rozporu sama se sebou. Na jiném místě totiž, při přehledu posledních perských králů, je nutnost pádu krále Dáreia a s ním i celé perské monarchie zdůvodněna tím, že tento král byl krutý a nespravedlivý, především však nepocházel z Kýrova rodu, který o něco dříve vymřel, následkem čehož se od druhé

⁴⁰ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 248.

monarchie odvrátila Boží přízeň (Carion 1584: s. 109-110). Slova o dědičném pánovi tak nemají žádné opodstatnění.

Tvrzení, že v okamžiku Dáreiovy smrti začala třetí monarchie, pochopitelně nemá oporu v žádném z antických pramenů. Paradoxní je, což si ovšem kronika neuvědomuje, že začátek nové monarchie se zrovna nevyznačuje nastolením nějakého lepšího řádu ve srovnání s tím, jaký panoval dříve. Vyznačuje se totiž Alexandrovým zpychnutím, oddáváním se alkoholu a všeobecným zkažením mravů v důsledku přílišného úspěchu. Alexandr dokonce nechal pobít mnoho Makedonců včetně starého rádce Parmenióna, osobně pak zabil druha Kleíta za to, že chválil Alexandrova otce Filipa více než jeho samého. Tehdy se od něho *Fortuna* odvrátila, nedlouho po výpravě proti Indům a Skythům zemřel. (Carion 1584: s. 128).

Navzdory podlehnutí neřestem a šílenému vraždění ke konci života je Alexandr kronikou široce chválen a jeho velkolepé činy jsou vysvětleny jako řízené samotným Bohem. Chválen je za to, že nepopřádal sluch pomluvám a dbal o spravedlivé soudy. Hlavním kladem je nicméně vztah k Židům, který je v očích kroniky tím, co nejvíce ospravedlňuje, že s Alexandrem začala nová monarchie. Ačkoliv se Alexandr nejprve rozhodl zničit Jeruzalém, protože mu Židé odmítali poskytnout pomoc při obléhání Tyru, když uviděl velekněze Iadda, který mu vyšel z Jeruzaléma na proti, padl mu k nohám a slíbil mír. Vzpomněl si totiž na sen, který měl ještě v Makedonii. V něm se mu zjevil muž podobný onomu veleknězi a pobízel ho k tažení do Asie s tím, že mu bude ku pomoci. V chrámu se pak nechal od židovských kněží poučit o pravé víře a proroctví Danielovu, které mu předpovídalo vítězství nad perským králem. Židy obdařil velikými svobodami a bohatě je obdařoval. (Carion 1584: s. 129-130). Vyprávění se opírá o již zmíněnou pasáž z Josefa Flavia.

Kronika dále líčí zmatky po Alexandrově smrti. Zanechal po sobě těhotnou vdovu Rhóxanu a pro kroniku je nepochybné, že ještě nenarozený plod měl nárok na vládu. Z toho důvodu je kritizován vojevůdce Perdikkás, který za krále nechal prohlásit Filipova tělesně i duševně chorého levobočka Arrhidaia, přičemž se ve skutečnosti králem chtěl stát sám. Proto usiloval o sňatek s Alexandrovou sestrou Kleopatrou, ale správce Makedonie Antipatros mu v tom zabránil. Když se pokusil získat nejvyšší moc válkou, byl při tažení do Egypta proti Ptolemaiovi zabit vlastním vojskem. Kronika to hodnotí jako spravedlivou odplatu buřiče, který jako první narušil mír mezi knížaty. S odvoláním na již zmiňované Danielovo proroctví, v němž namísto ulomeného kozlova rohu vyrostly čtyři nové rohy, kronika tvrdí, že si Bůh přál, aby Alexandrova říše přešla na čtyři knížata, která byla v úzkém pokrevním vztahu s Alexandrem. Moc si tedy rozdělili Seleukos, Ptolemaios, Antigonos a Kassandros. Perdikkás je odsouzen, jelikož v žádném příbuzenském vztahu k Alexandrovi nebyl, a přesto se snažil získat moc. „*A takž se obyčejně přihází, že kdož mimo řádné Božské povolání vtírá se v ouřady obecné a sám od sebe plete se v řízení věcí velikých a dělá se králem nejasa, že bývá od Boha zavržen: jako viděti můžeme na Absolonovi a jiných mnohých.*“ (Carion 1584: s. 133).

Uvedené pojetí událostí je poněkud násilnou teologickou interpretací údajů převzatých z pramenů. U Justina, který dodnes tvoří základní kostru pro dějiny diadochů, je totiž Perdikkás tím, kdo mezi jezdeckem prosadil nástupnictví Alexandrova nenarozeného potomka, teprve po vzpouře pěchoty prosazující Arrhidaia došlo na Perdikkův návrh ke kompromisu, který spočíval v přijetí obou pretendentů za krále (Justin.: XIII. 2-4). Navíc podle Justina Alexandr na smrtelné posteli předal Perdikkovi prsten a jmenoval jej tak svým nástupcem (Justin.: XII. 15. 12-13), takže o nějaké uzurpaci nelze hovořit. Justinus sice Perdikkou kritizuje za jeho následné panovačné chování a mluví o jeho neoblíbenosti, ovšem ostatní protagonisté nejsou v jeho líčení o nic menší uzurpátoři než on.

Pokud se týče tvrzení o pokrevní spřízněnosti čtyř nových panovníků s Alexandrem, u Justina o tom není ani slovo. Pouze v případě Ptolemaia lze tvrzení doložit odkazem na Pausania, který uvádí, že podle makedonské tradice byl Ptolemaios levobočkem Filipovým (Paus.: I. 6. 2; Carion 1584: s. 143), ovšem u dalších tří údajně Bohem vyvolených vůdců je pokrevní příbuzenství s Alexandrem pouze dedukcí Melanchthonovou, která má ospravedlnit vzniklý stav. Přitom tento stav existuje jen v kronice, v pramenech je na počátku soupeřících diadochů mnohem více a nakonec zbudou pouze tři, Ptolemaiovci v Egyptě, Seleukovci v Sýrii a Antigonovci v Makedonii. Číslo čtyři z Danielova proroctví je tedy obětována složitost v pramenech. Nakonec však i sama kronika je s uvedeným teologickým vysvětlením v rozporu, když podle Justina líčí následné kruté boje mezi diadochy, hlavně v Makedonii, kde nakonec moc získali Antigonovci, když porazili Kassandrovu syny.

Další události líčené v kronice zde již tak podrobně probírány nebudou. Na základě Justina s občasným převzetím detailů z jiných pramenů je podán přehled Seleukovských (Carion 1584: s. 135-143) a Ptolemaiovských panovníků (Carion 1584: s. 143-145), většinou s určením délky vlády, u významnějších jsou popsány jejich činy, hlavně vzájemné boje a vztahy k Židům a Římu, přitom důležitost tohoto přehledu je dána právě tím, že tvoří rámeček dějin židovských. Schedelova kronika žádný přehled těchto dynastií nepodává, což je pochopitelné, neboť vůbec nevyužívá Justina, v kronice Nauclerově se pak v rámci přísně chronologického postupu linie dynastií rozplývají v ostatních světových událostech.

Za zmínku stojí několik detailů. Předně je to zdůraznění postupujícího morálního a společenského rozvratu u Řeků, kterým nezbylo, než se utíkat o pomoc k cizím pánům. Athéňané dovršili a potvrdili svůj úpadek, když začali uctívat Antigonova syna Démétria jako boha. (Carion 1584: s. 134). Detaily tohoto uctívání jsou převzaty z Plútarcha (Plu.Dem.: 10). Vzhledem k důležitosti pro dějiny vyvoleného národa je v kronice samozřejmě vylíčen pokus Antiocha Epifana nahradit v Jeruzalémě Jahvův kult uctíváním Dia a následný odpor Makabejských (Carion 1584: s. 139-142), ze stejného důvodu je zde zmínka o překladu bible do řečtiny na dvoře Ptolemaia Filadelfa (Carion 1584: s. 143). Vzhledem k tomu, že Justinovo podání židovských dějin je naprosto odlišné od židovské, a tedy i křesťanské tradice, o septuagintě se pak nezmiňuje vůbec, je samozřejmé, že kronika zde musela

užít jiné prameny. Jsou to jednak *Knihy Makabejské* a Josef Flavios (J.AJ.: XII. 129-134) pro boje Židů s Antiochem, jak uvádí Münch.⁴¹ K Ptolemaiovi Filadelfovi, jeho pátrání po nejstarším národu světa a překladu bible pak posloužilo rozsáhlé líčení zaznamenané opět u Josefa Flavia (J.AJ.: XII. 11-59).

Podlehnutí Egypta a Sýrie Římu je podáno jako nutné, jelikož seleukovská i ptolemaiovská dynastie v bratrovražedných bojích vymřely. Konec Antigonovců v Makedonii je pak vyložen v rámci pojednání o římských dějinách. Zmíněn je král Filip, který se spojil s Hannibalem proti Římanům, ale vzhledem k římské moci raději brzy uzavřel mírovou smlouvu. Jeho syn a nástupce Perseus však byl neklidný a odbojný, spojil se s jinými králi a městy a dal se do boje s Římany, v němž však nakonec podlehl, takže Makedonie přešla do správy Římanů. (Carion 1584: s. 156-158). Další odboj Řeků proti Římanům, který skončil zničením Korintu, již kronika opomíná. Zřejmě proto, že už nešlo o boj králů, ale pouze měst a kmenových spolků. Navíc moc řeckých měst v podání kroniky už dávno přestala existovat díky podlehnutí Makedoncům, takže podlehnutí Makedonců Římu pak jaksi automaticky znamená, že mu zároveň podlehl celé Řecko.

Jako prameny zmíněného líčení mohli posloužit Justinus (Justin.: XXIX. 2-4; XXX. 1-2) a Plútarchos (Plu.Aem.: 8, 37). Münch uvádí ještě Eutropia (Eutrop.: IV. 2-8),⁴² nicméně jeho velmi stručný přehled neobsahuje nic, co by nebylo u dalších dvou autorů. Podobně jako v případě ovládnutí Řecka Filipem Makedonských i na tomto místě kronika jednoznačně straní uchvatiteli, jehož mnohdy krutý postup popsany v pramenech je zamlčen, zatímco obrana proti němu je chápána jednoznačně negativně jako vzpoura.

Kronika se zde nicméně dopouští jisté nedůslednosti. Nejprve zdůrazní, že s Perseem vymřel makedonský královský rod, což má ospravedlnit skutečnost, že se vlády ujala jiná mocnost, nicméně hned v další větě je řečeno, že Perseův syn se stal v Římě písařem. Ještě větší paradox však spočívá v tom, že Římané sice ovládli Makedonii, avšak třetí monarchie nadále trvá, jelikož počátek čtvrté monarchie spadá podle kroniky až do doby Caesarovy. Pokud by ovšem vláda makedonských dynastií v Egyptě a Sýrii byla brána jako pokračování třetí monarchie, potom by musel počátek čtvrté monarchie souviset s Caesarovým ovládnutím Egypta, podle kroniky však čtvrtá monarchie začala již nástupem Caesara k moci a válkou s Pompeiem (Carion 1584: s. 167). Na druhou stranu kronika ještě před líčením římských válek s Kartágem a Makedonií hovoří v souvislosti s Římem o tom, „že *Bůh mocné a veliké monarchie proto nařídil, aby přílišná moc některých velikých knížat a pánův skrocena byla a při nenáležitém tyranství a násilí chvalitebný řád a mírné právo nařízeno.*“ (Carion 1584: s. 154). Nepřímou se tak naznačuje, jako by Římská republika již v tuto dobu byla Bohem vyvolenou světovou monarchií. Z kroniky důsledně vzato vyplývá poněkud kuriozní závěr, že třetí monarchie buď o více než

⁴¹ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 249.

⁴² Tamtéž.

sto let přežila svou vlastní smrt, nebo se jí o chvíli nedožila, čtvrtá monarchie pak v každém případě působila ve světě dávno předtím, než začala existovat.

Po politických dějinách můžeme nyní přistoupit k tomu, co kronika říká o řeckém náboženství, filosofii a kultuře. Pasáž o náboženství Řeků, která je připojena k líčení událostí za první monarchie, je pozoruhodná. Zvláště při srovnání s Nauclerovou a Schedelovou kronikou vyniká originalita jejího přístupu. Zajímavé je také to, že latinská verze tuto pasáž nejen nerozvíjí, ale dokonce ji úplně vypouští, což však nelze podle mého vysvětlovat tak, že šlo o pasáž Carionovu, kterou Melanchthon nepřevzal. Spíše jde o to, že se Melanchthonovy názory v průběhu desetiletí měnily.

Z pasáže stojí za to široce citovat. „*Po smrti synuov Noe také i pravý rozum a smysl slova Božího v zemích Řeckých zahynul. Nebo ačkoliv některé zevnitřní ceremoniální řády a připovídky aneb řeči od Svatých Otcův vzaté drželi: však proto rozmohla se bezbožnost a mezi tím vždycky jedno po druhém modlářství povstávalo a vznikalo. Každý zajisté jakž naň potřeba aneb nouze a těžkost přišla, vymejšlel sobě zvláštní službu a poctu Boží. Nebo což onen poeta napsal: Primus in orbe Deos fecit timor, že nouze a strach nejprv bohy na světě zamyslí, to velmi pravé jest o vymyšlení modlářství a falešné služby boží. Nebo žádný z lidí není tak divoký a tvrdý, aby v potřebě a nouzi neměl hledati Boha.*

Neví-li pak, že ho toliko skrze víru v Krista hledati má a najíti může, tedy velmi snadničce zavadí a zastaví se na nějakém skutku zevnitřním a divně sobě vymejší nový nějaký spůsob, jímž by Boha poctil a laskavého sobě učinil.“ (Carion 1584: s. 54). Počátek bezbožnosti je tedy podle kroniky v příliš horlivém, avšak chybném vztahování se k Bohu. Kronika dále útočí proti ctění obrazů, jako vrchol modlářství je odsouzeno pochybování, jehož důsledkem je, že místo spolehnutí se na milost boží a písmo svaté se člověk uchyluje k vnějším věcem. Poměrně obšírná odbočka zde tedy pod záminkou kritiky starověkého modlářství zcela zřetelně útočí na katolickou církev.⁴³

Po odbočce o pravém křesťanství se kronika vrací zpět do Řecka. „*Řekové pak jakož nad jiné národy kupodivu duovtipní a smyslní byli: tak i rozličné a velmi potvorné pověry, náboženství a modlářství sobě vymejšleli proti nebezpečnosti v boji, proti nemocem, proti bouřlivému povětrí, proti zlým příhodám v manželství, v obchodích a handlich. A k tomu všemu každyčký míval nějaký svůj obraz aneb modlu, své zvláštní modlitebky a ceremonye.*“ (Carion 1584: s. 56). Bohů byl nespočet, kronika proto jmenuje jen pár hlavních a jejich funkci, přitom je samozřejmé, že jsou uvedeni pod latinskými jmény. Jupiter (Zeus) pomáhal proti bouři, Mars (Árés) byl ctěn v boji, Juno (Héra) pro získání bohatství a Venuše (Afrodité) pro plození dětí. Následuje zděšené odhalení, že pod rouškou náboženství docháze-

⁴³ Je zajímavé, že v exempláři českého vydání z roku 1541 umístěného v Národní knihovně v Praze (sig. 54 B 102) je celý list, na němž se pojednání o náboženství nalézá, pečlivě vyříznut. Že by si jej někdo vyřízl na památku, se nezdá příliš pravděpodobné, spíše šlo o zásah katolické cenzury. To potvrzuje fakt, že i na jiných místech exempláře jsou věty propagující luteránskou teologii milosti a písma odstraněny začerněním.

lo při slavnostech bohů k hrozným nemravnostem s pannami a ženami, a zděšení záhy vyústí v úpěnlivou prosbu ke Kristu za odvrácení takovýchto Satanových svodů.

Dále je řeč o Sibylách, starých pohanských prorokyních. Ty žily již v době patriarchů, od nichž některé znaly tajemství pravé víry, a mezi svými věštbami předpověděly narození Krista, konec světa a poslední soud, jak píše Lactantius Firmianus. Vedle těchto se však vyskytovaly i ženy ryze modlářské, předvídající jen vnější věci. Kronika tvrdí, že Satan dával odpovědi a předpovídal budoucnost v Delfách skrze ženu sedící nad trhlinou, z níž se linul dým a vanuly větry, kněží pak její výroky zapisovaly. Tyto výroky byly nejasné a temné, takže lidé často v domněnku, že je čeká něco šťastného, upadli ve skutečnosti do hlubokého neštěstí a bídy. „*Takovými šejdy Satan z přepuštění Božího mámil svět.*“ (Carion 1584: s. 57).

Zajímavý na celé pasáži je fakt, že kronika nezastává obvyklý euhemeristický přístup k řeckým bohům, podle něhož bohové byli pouze významní vládci, pozdějšími generacemi zbožštěni. Euhemerův výklad se dochoval u Diodóra (D.S.: V.) a jeho vysvětlení vzniku pohanských bohů převzali i církevní otcové, například Lactantius (Lactant.D.I.: I. 15) či Augustinus (Aug.c.d.: VII. 18). Na základě Diodóra pak vládu těchto zbožštěných králů podávají ve své kronice Schedel (Schedel: fol. 24 a, 35 a) i Nauclerus (Nauclerus: fol. 18 b, 19 b, 20 a) a ze Schedela přejímá toto pojetí rovněž Sebastian Franck (Franck: fol. 14 b – 15). Odmítnutí historického základu hlavních řeckých bohů je tedy vykročením mimo běžnou tradici a svědčí o promyšleném přístupu teologa. V pozdější přepracované latinské verzi nedošlo v tomto novém přístupu k žádné revizi. Vysvětlení vzniku modlářství bytostnou potřebou ctění Boha, která se jen vydala mylnou cestou, lze pak brát s jistou licencí jako jakousi předzvěstí „responzivní hypotézy“ vzniku náboženství, kterou jako alternativu k převládajícím religionistickým teoriím podal český evangelický teolog Jan Heller.⁴⁴

Primus in orbe deos fecit timor: tento verš citovaný pro podporu nového vysvětlení vzniku bohů – přesněji jde pouze o část hexametru –, pochází ze Statiova eposu Thebais (St.Th.: III. 661), nicméně vzhledem k tomu, že se kronika odvolává na nejmenovaného básníka, jímž bývá obvykle míněn Homér v řeckém kontextu a Vergilius v římském, zdá se pravděpodobnější, že je převzat z komentáře k Vergiliově Aeneidě od Servia Grammatica (Serv.Aen.: II. 715). Verš citovaný komentářem byl asi mimoděk přisouzen samotnému Vergiliově.

Tvrzení, že bohové byli vymyšleni pro všemožné příležitosti, pak odpovídá Augustinovu výsměchu římskému náboženství (Aug.c.d.: VII. 2). Kritika pohanských nemravností, která nejspíše cílí na kult boha Dionýsa, může mít svůj základ rovněž u Augustina (Aug.c.d.: VII. 20, 21, 26), mezi římským a řeckým náboženstvím totiž nebyl za humanismu vnímán v podstatě žádný rozdíl. Údaj o věštběné praxi v Delfách, především o dýmu stoupajícím trhlinou, je převzat ze Strabóna

⁴⁴ V kontextu jiných teorií viz Břetislav HORYNA, *Úvod do religionistiky*, Praha 1994, s. 51-53.

(Str.: IX. 3. 5). Následné křesťansky fundamentalistické tvrzení, že skrze delfskou věštírnu Satan mánil svět, je pak v rozporu se zmiňovaným vyprávěním o pozitivní úloze delfské věštby před bitvou u Salamíny, kdy je bez jakéhokoliv ohrazení na základě Hérodota řečeno, že šlo o sdělení Apollónovo.

Z kroniky tedy zřetelně vyplývá vlastní specifičnost Řeků oproti jiným národům, která spočívá v extrémní bujnosti a perverznosti náboženských představ, čímž je asi myšlena bohatá řecká mytologie. Zároveň se nepřímou tvrdí, že Řekové byli vůbec první, kdo začal uctívat obrazy. První modlářství za časů asyrského krále Nina a praotce Abraháma totiž podle kroniky spočívalo v tom, že Chaldejci uctívali oheň. Zdůrazňuje se zároveň, že to bylo dávno před tím, než se objevily obrazy (Carion 1584: s. 29). Oproti tomu Nauclerus počátek uctívání zbožštěných obrazů spojuje na základě Diodórova líčení (D.S.: II. 8) právě s Ninem, který nechal postavit sochu svému zemřelému otci Bérovi. K tomu Nauclerus připojuje i podmanivý etymologický výklad, postulující totožnost mezi jménem u Diodóra zmiňovaného krále a biblickými jmény. „*Et ab imagine Beli eiusque nomine Idola dicta vel Beel vel Baal, aut Baalim, Beelphegor, Beelzebub.*“ (Nauclerus: fol. 13 a).

Pojetí Carionovy kroniky se naopak od biblické tradice odvrací, což je zjištění jistě překvapivé vzhledem k tomu, jak se celá reformace odvolává na princip „*sola scriptura*“. Když totiž kronika píše o Abrahamovi a seslání desatera (Carion 1584: s. 34-35), naprosto pomíjí chování malověrného izraelského národa, který si během Mojžíšova pobytu na hoře po způsobu okolních národů vytvořil a uctíval zlaté tele (Ex. 32), za což byl následně potrestán čtyřicetiletým blouděním po poušti. Jako první uctívači model jsou v kronice uvedeni teprve Řekové.

Pasáž o Sibylách, opírající se o Lactantia Firmiana (Lactant.D.I.: I. 6), je pak z celého oddílu nejméně originální, neboť o Sibylách psaly kroniky běžně. Schedel (Schedel: fol. 35 b) i Nauclerus (Nauclerus: fol. 56 b) navíc předkládají jejich jmenný výčet, což je ovšem pro Carionovu kroniku přebytný detail. Hlavní je totiž připomenout, že svými věštbami potvrzovaly křesťanskou zvěst. Jiný smysl zmínka o nich nemá.

O filosofech toho kronika ve srovnání s ostatními kronikami říká mnohem méně. Poprvé je o nich řeč na počátku líčení řeckých událostí v době druhé monarchie. Zatímco dříve byli za moudré považováni básníci, v době perského Kýra se objevují první filosofové – milovníci moudrosti. Měli dvě sekty, íónskou a italskou. Jako první filosof a představitel íónské školy, jež se zabývala přírodou a astronomií, je jmenován Thalés Milétský, o němž se tvrdí, že své učení převzal z Egypta, kde měli moudrost od Boha. Přivedl do Řecka znalost astronomie, rozdělil rok na 365 dnů, předpověděl zatmění slunce a rovnodennost, hlavně však učil o nesmrtelnosti duše. Na počátku italské školy, která se zabývala aritmetikou, geometrií a hudbou, pak uvádí kronika Pýthagoru, který žil jako mnich na poušti se svými žáky, vymyslel podivné ceremonie a učil o stěhování duší. Škola, která své učení pečlivě utajovala před lidem, však dlouho nevydržela. (Carion 1584: s. 80-81).

Dělení řeckých filosofů do zmíněných dvou škol má sice svou předlohu u Díozena Laertia (D.L.: I. 13), ale konkrétní provedení je převzato spíše z Augustina (Aug.c.d.: VIII. 2), neboť Díozenés počítá Thaléta mezi sedm mudrců a jako prvního filosofa jmenuje až jeho žáka Anaximandra. Tvzení o Thalétově převzetí nauk z Egypta zapadá do tradičního křesťanské pojetí, že celá řecká moudrost je jen odvozena od židovské. Proto je snad i připojeno tvzení o tom, že Thalés učil o nesmrtnosti duše. Podle Díozena i Augustina však hlavním rysem jeho filosofie bylo to, že počátek všech věcí hledal ve vodě, o nějaké péči o nesmrtnou duši pak u iónské školy vůbec nelze hovořit. Augustinus také Thaléta nijak nevělebí. Detaily o Pýthagorovi jsou nejspíše z Díozena (D.L.: VIII. 1). Jeho přirovnání k mnichovi je pěknou ukázkou aktualizace, zároveň je tak díky kritice Pýthagorovy školy a jejího učení nepřímě pohaněno samotné mnišství, což se do protestantské kroniky velmi dobře hodí.

Podruhé je o filosofech řeč po vyličení řeckých dějin za druhé monarchie. O této době je nejprve řečeno, že se v ní rozmáhala svobodná umění, a pak je jmenován lékař Hippokratés, s odvoláním na Sorana (Sor.Vit.: 5) se mluví o jeho léčbě makedonského krále Perdikky a zažehnutí moru. O Sókratovi je řečeno, že byl pod záminkou zavádění novot odsouzen k smrti, že však jeho nepřátelé byli božím řízením potrestáni a pozabijeni, o tom, co učil, není řečeno nic. U Platóna je zmíněna pouze existence, Eudoxos je chválen za přenesení astrologie z Egypta, pak je jmenován Aristotelés. „*Ty já za nejpřednější filosofy pokládám, zvláště pak Eudoxum a Aristotelem, kteří ne v slovích toliko marných a okrasném mluvení, ale v gruntovním umění a pravdě mudrovali. Nebo uměním svým s těmi se věcmi obírali, kteréž lidem užitečné a potřebné jsou na díle ku poznání věcí přirozených a mocí jejich pak k navedení člověka k životu dobrému, šlechetnému, ctnému a chvalitebnému.*“ (Carion 1584: s. 118-119). Aristotelova důležitost je podpořena tím, že jeho otec Níkomachos byl lékařem makedonského krále Amynty a pocházel z rodu Hippokratova, Aristotelés sám pak díky tomuto rodokmenu dostal na starosti výchovu Alexandra Velikého, kterého vedl k filosofii a umění mluvit.

O smrti Sókrata a odsouzení jeho vrahu referuje s odvoláním na Augustina (Aug.c.d.: VIII. 3) již Nauclerova kronika (Nauclerus: fol. 125 b). Chválení Eudoxa, o němž se zmiňuje rovněž Díozenés (VIII. 8), je v kronice pochopitelné, vzhledem k tomu, že Carion byl astrolog a též Melanchthon se astrologií prakticky zabýval. Příznačně je pomínuto, že Eudoxos byl zároveň pythagorejec. Na jiném místě se pak kronika musí zmínit o Ptolemaiovi, který žil za císaře Antonia, protože „*skrze tohoto jediného muže zachoval Bůh to slavné hvězdářské umění a k našim časům ho dochoval.*“ (Carion 1584: s. 188).

Pokud jde o ocenění Aristotela, je podle mne dáno tím, že se jím Melanchthon intenzivně zabýval – vyjma kratšího období ve dvacátých letech, kdy se od tohoto pohana popírajícího nesmrtnost duše na Lutherův popud odvrátil –

a pro studenty sepsal úvody k mnohým jeho dílům.⁴⁵ O působení Aristotelova otce na makedonském dvoře píše opět Diogenés, který ovšem na stejném místě za předka rodiny uvádí Macháóna, lékaře z trójské války a syna Asklépiova (D.L.: V. 1), s čímž se shodují i další antické prameny. Tvrzení o příbuzenství s Hippokratem je tedy výmysl kroniky, který má za účel posílit Aristotelův význam spojením s již uvedenou významnou osobností. Jelikož vše mytologické je z kroniky záměrně vyloučeno a předkem nemůže být pohanský bůh lékařství, stává se jím tedy slavný lékař Hippokratés. O výchově Alexandra pak píše rovněž Laertios, ale také Plútarchos (Pl.Alex.: 8. 1).

Ze srovnání s tím, jak je o filosofech pojednáno v ostatních kronikách, zřetelně vysvítá naprosté nedocenení Platóna. V tom se výrazně projevuje nový luteránský ráz kroniky. Odmítnutí vyumělkovaného krasořečnění zcela zřetelně mívá na literárně velmi propracované Platónovo dílo. A přitom by Platón v rámci další, prošlechtické linie kroniky mohl být zveličen ještě urozenějšími předky, než měl údajně Aristotelés, neboť na základě antické tradice měl za předka z otcovy strany posledního athénské krále Kodra a ze strany matčiny Solóna (D.L.: III. 1), což uvádí i Nauclerus, pro kterého je Platón „*philosophus clarissimus omnium*“ (Nauclerus: 129 b).

Už pro Augustina byl Platón nejuznávanějším filosofem, jelikož se ze všech pohanů nejvíce přiblížili ke křesťanskému učení (Aug.c.d.: VIII. 4-11), a toto pojetí sdílejí všechny ostatní zde citované kroniky. Předreformační humanismus byl vůbec výrazně platonizující. Spolu s Platónem a novoplatoniky je Augustin (Aug.c.d.: VIII. 23) a v návaznosti na něho i ve zmiňovaných kronikách jmenován egyptský Hermés Trismegistos. Toho kronika Carionova raději úplně pomíjí, neboť pro správného luterána jsou hermetismus, kabala a podobné okultní nauky naprosto podezřelé, lepší je o nich vůbec nevědět. Odklon od původního italského humanismu je tak v kronice zcela zřejmý.

Pokud jde o kulturu, tu Carionova kronika celkem opomíjí, což je další výrazná odlišnost od předchozích kronik. Schedel podle možností zmiňuje vedle slavných filosofů i literáty a výtvarné umělce, Nauclerus se snaží o úplný encyklopedický přehled všech slavných jmen alespoň heslovitou zmínkou. Sebastian Franck podává obsáhlý, i když chronologicky chaotický seznam, v němž se mísí filosofové, básníci, historici i výtvarní umělci, nejprve řečtí, pak římstí (Franck: fol. 87 a – 115 b).

To, že v kronice není žádná zmínka o výtvarném umění, je pochopitelné, neboť kronika má sloužit jako sbírka příkladů pro život, takováto zmínka by tudíž neměla valný smysl. Že je však pomínuta téměř veškerá literatura, je mnohem více s podivem. Zmíněni jsou pouze dva řečtí básníci Homér a Hésiodos, dále je v souvislosti se septuagintou zmíněna existence veliké alexandrijské knihovny, jak již o tom byla řeč. To je ale vše. O básnících římských už žádná samostatná pasáž

⁴⁵ O Melanchthonově činnosti na poli filosofie viz například Heinz SCHEIBLE, *Melanchthon. Eine Biographie*, München 1997, s. 86-99.

není, Vergilius je jmenován jenom mimochodem jakožto pramen pro určení doby trójské války a některých událostí římských dějin.

„*Nejprve u Řekův poetové, to jest skladatelé veršů ze nejmoudřejší a nejučenější lidi držáni byli, z nichžto někteří v muzice a spěvích, jiní v kněžství, jiní v lékařství a hvězdářském umění nad jiné předčili. Ti moudrost a učení své v krátkých připovídkách a verších zavírali. Nejslovutnější mezi všemi jichžto spisové ještě jsou před rukama, byli Homerus a Hesiodus.*“ (Carion 1584: s. 57-58). O Homérovi se říká, že žil podle Cassia 160 let po Trójské válce, tedy za Jozafatovy vlády v Jeruzalémě, působil ve Smyrně, kde byli usazeni Aiolové a Iónové, a stýkal se s nejpřednějšími knížaty té doby, jejichž rody důkladně vypsali. Dále se tvrdí, že „*knihy jeho jsou jako nějaké jasné zrcadlo všech správ a jednání obecních a slavných heroických a udatných rekovských ctností. Vymaloval zajisté všecko, což se vrchnostem v správě obecné přihoditi může, kterak se knížata a jiní vyvýšení lidé jedni k druhým chovají v radách i jiných jednáních: tak to na zřetel a před oči vystavil, jakoby sám při všech sněmích a v nejtajnějších radách knížecích a královských býval a věci znamenité obecné řídil a vypravoval, o čemž jistě nemožné jest vypisovati člověku nezkušenému.*“ (Carion 1584: s. 58). Homér byl proto nejvychvalovanějším básníkem, Alexandr Makedonský jej dokonce nikdy nepustil z ruky, aby se mohl neustále poučovat o povinnosti a ctnosti.

Hésiodos pak žil podle Porfyria sto let po Homérovi. Byl knězem na hoře Helikónu, kde stál slavný chrám. Jeho dílo je něco na způsob kázání o dobrých mravech. Dílo obsahuje rovněž užitečný kalendář postavený podle oběhu slunce a hvězd. Hésiodova neveliká kniha, jejíž název není uveden, je doporučována jako vzdělávací četba pro děti. Na závěr je o Hésiodovi řečeno, že skončil bídne zabit přáteli. (Carion 1584: s. 58-59).

Předložený výklad je kombinací údajů z mnoha zdrojů. Tvzení, že první mudrcové v Řecku byli básníci, má oporu u Díozena Laertia (D.L.: I. 3-4) i Diodóra Sicilského (D.S.: I. 96). Pokud jde o chronologii dvou jmenovaných básníků, je nutno podotknout, že o ní nebyla shoda již ve starověku, proto je zřejmé, že tvzení kroniky je subjektivním vývodem z protirečících si pramenů. V případě Homéra citovaný Cassius má být římský analista Cassius Hemmina, který však není, a ani nemůže být citován přímo, jelikož se jeho dílo nezachovalo. Citace je vzata ze zmínky u Aula Gellia (Gell.: XVII. 21. 3), kde je však zároveň řečeno, že Hésiodos žil ve stejné době. Je zajímavé, že Nauclerus (Nauclerus: fol. 92 b) i Schedel (Schedel: fol. 43 a) datují shodně na základě jiných pramenů Homéra jako současníka Saulova. Melanchthon se zjevně rozhodl, že básníka učiní mladším. Odvolání se na Porfyria pak opět není přímé, ale vychází z hesla o Hésiodovi v byzantském slovníku Súda (Suid.: heslo *Hésiodos*). Tam je řeč o tom, že se mnozí neshodují, zda básníci byli současníci, a novoplatonik Porfyrios je uveden jako jeden z těch, kteří tvrdí, že Hésiodos byl o sto let mladší.

Údaj o vztahu Alexandra k Homérovu dílu pochází z Plútarchova životopisu (Plu.Alex.: 8. 2). Tam je však řeč pouze o *Íliadě*, jíž si Alexandr cenil jako příručky válečnické ctnosti. Z této zmínky vyvozená tvzení kroniky jsou však poně-

kud zavádějící, neboť vzbuzují dojem, jako by Homér byl nějakým genealogem a spisovatelem knížecích zrcadel. I když přímé promluvy a jednání na sněmech se u Homéra nalézají, *Ílias* je především válečný epos s dlouhými popisy bojů a *Odysseia* zase líčí bloudění fantastickými zeměmi, navíc do dění v obou eposech neustále z pozadí zasahují z křesťanského pohledu nemravní olympští bohové, takže tvrzení kroniky je dosti jednostranné. Stejně tak tvrzení o Homérově přátelství s knížaty a účasti na sněmech je pouhou dedukcí. V pseudo-hérodotovském životopisu Homéra (Hdt.Vit.Hom.), z něhož je nejspíše převzato tvrzení o jeho původu ze Smyrny, se tento potulný a slepý pěvec pohybuje spíše v nižších sociálních sférách.

Pozoruhodné je též i to, že kronika neuvádí jména Homérových děl, ani jejich přesnější obsah. Oproti tomu Nauclerus (Nauclerus: fol. 92 b) i Schedel (Schedel: fol. 43 a) jména eposů uvádějí, Schedel dokonce ve zkratce zmiňuje jejich děj. Vzhledem k tomu, že Melanchthon od počátku svého působení ve Wittenbergu četl se svými studenty Homéra v originále,⁴⁶ je zřejmé, že zavádějící interpretace Homérova díla nepochází z neznalosti, ale z vlastního specifického přístupu k němu.

Tvrzení o Hésiodově kněžství rovněž nemá oporu v pramenech. Z Hésiodova díla, plného autobiografických prvků, navíc jasně vyplývá, že se musel živit jako obyčejný rolník. Tvrzení je tak možná vydedukováno z Pausaniovy zmínky o tom, že Hésiodos do chrámu na Helikónu věnoval trojnožku získanou v soutěži rhapsódů (Paus.: IX. 31. 3). Údaj o smrti může pocházet z Pausania (Paus.: IX. 31. 6), je též i ve zmiňovaného hesle byzantského slovníku. Tvrzení o obsahu díla jsou podobně zavádějící jako v případě Homéra. Lze je vztáhnout pouze na didaktický epos *Práce a dny*, i když opět s velkými výhradami, neboť je zamlčeno, že jde o kalendář zemědělský a rady rolníkovi, jak správně hospodařit, vedle toho dílo obsahuje mýtus o pěti věcích světa a o Pandóře. Že Hésiodos v *Theogonii* popsal původ řeckých bohů, je pak úplně zamlčeno.

Je vůbec zajímavé, jak jsou oba básníci chváleni za své mravně naučné verše, ač by přísně vzato měli být spíše odsouzeni jakožto ti, kteří se významně podíleli na vytvoření nemravných představ o bozích, neboť v pasáži o náboženství tyto představy kronika ostře napadá. Že mytologii vlastně vytvořili oni dva, se mohl Melanchthon dočíst u Hérodota (Hdt.: II. 53).⁴⁷ Ve svém pojetí básníků byl však Melanchthon houževnatý, v mírně přepracované pasáži pozdější latinské verze zůstalo toto pojetí zachováno (Carion 1558: fol. 59 b).

Tímto je téma Řeků v Carionově kronice vyčerpáno a můžeme se pokusit o shrnutí. Podrobná analýza potvrdila obecné charakteristiky kroniky, jak je podali Menke-Glücker a Münch. Především se dostatečně jasně prokázalo, že autorem řeckých pasáží nemohl být žádný amatér-kompilátor jako Carion a že je tedy oprávněně přisoudit je odborníku na Řecko Melanchthonovi. Jeho autorství se

⁴⁶ Rudolf PFEIFER, *Die Klasische Philologie von Petrarca bis Mommsen*, München 1982, s. 119.

⁴⁷ V překladu Jaroslava Šonky: „Odkud jeden každý z Bohů pochází, zda existovali všichni odedávna, a jak vypadají, to vědí Řekové takřka teprve od včerejška nebo od předvčerejška. Hésiodos a Homér žili tuším asi čtyři sta let přede mnou, ne více. A ti to byli, kdo vytvořili Řekům rodokmen bohů, dali jim přízviska a rozdělili mezi ně jejich hodnosti a umění a naznačili jejich podoby.“

vedle užití mnohých antických i byzantských pramenů projevuje v promyšleném přístupu k otázkám chronologickým, zvláště pak kritikou spolehlivosti nejstarších řeckých dějin. Opuštění euhemeristického chápání řeckých bohů a vyloučení všeho fantastického z dějin lze brát jako jistý pokrok, který nicméně nedostatečně vyvažuje fakt, že dějiny jsou zde opět podřízeny teologii jako ve středověku, což všichni autoři až na Menke-Glückerta hodnotí negativně.

Melanchthonovu osobnost lze považovat rovněž za zdroj zřejmého napětí mezi humanistickým a luteránským aspektem kroniky. Odklon od italského platonizujícího humanismu je nejsignifikantnější v nedocení Platóna a vlastně filosofie vůbec.⁴⁸ Vyzdvižení jsou totiž pouze filosofové-přírodovědci, zvláště astronomové a astrologové. Přitom je třeba zmínit, že samotný Luther Melanchthonovo nadšení pro astrologii rozhodně nesdílel.

Ze srovnání s prameny, z nichž kronika čerpá, navíc vyplynulo, jak svévolně je s těmito prameny nakládáno. Líčení událostí je do té míry podřízeno pojetí historie jako sbírky exemplar, že jsou události často k nepoznání přetransformovány, aby mohly jako vhodné exemplum vůbec sloužit. O snahu přiblížit se k historické skutečnosti jako takové jde tedy přinejlepším až na druhém místě. Při výběru té či oné verze událostí z různých autorů hraje roli stejný důvod, a nikoli větší důvěryhodnost autora jako takového, případně je důvod naprosto nejasný, jako například v případě určení chronologie Homéra a Hésioda.

Takovéto nakládání s prameny nám může připadat nepřijatelné, nicméně zapadá zcela do programu, který Melanchthon nastínil již při své nástupní řeči na univerzitě ve Wittenbergu v roce 1518, nazvané *De corrigendis adolescentium studiis*, v níž historii pojal jako součást filosofie vedle přírodní vědy a etiky, součást, která etice poskytuje příklady (exempla).⁴⁹ Způsob, jakým Melanchthon cituje prameny, je rovněž značně nedůsledný a mnohdy zavádějící, čehož si u přepracované latinské verze všimá Münch.⁵⁰ Melanchthon některé autory nezmiňuje vůbec, což je zvláštní hlavně v případě Plútarcha, neboť mnohé z jeho životopisů využil. Jindy necituje autora, z něhož čerpal, ale autora, většinou nedochovaného, na něhož se pramen pouze odvolává. To se týká citování třeba Cassia v případě Homéra a Porfyria v případě Hésioda, kdy Melanchthon ve skutečnosti vycházel z Aula Gellia a slovníku Suda.

Z uvedených zjištění je zřejmé, že Melanchthonův humanismus neusiluje žádným způsobem o nějaké oživení antického ducha. Antiku využívá jen jako sbírky exemplar k potvrzení svých současných náboženských, morálních i politických postojů, které jsou ovšem s prameny, z nichž tato exempla vyvozuje, často v příkrém rozporu. Do popředí především silně vystupuje Melanchthonova promonarchistická optika, v rámci níž neexistence silné královské vlády znamená v zása-

⁴⁸ Pro Melanchthona bylo smísení filosofie s teologií, tedy scholastika, těžkým omylem, proto ona distance od filosofie. O tom např. R. STUPPERICH, *Der unbekannte Melanchthon*, s. 87.

⁴⁹ E. C. SCHERER, *Geschichte und Kirchengeschichte*, s. 26.

⁵⁰ G. MÜNCH, *Chronicon Carionis Phillipicum*, s. 275.

dě pouze chaos. S tím souvisí i důraz na dědičnost kvalit a častá varování před davem a ambicemi neurozených. Z toho pak vyplývá, že v kronice nemůže dojít ke kladnému ocenění politické svobody a demokratického uspořádání řeckých obcí. Připomeňme, že podobný postoj zaujal Melanchthon spolu s Lutherem v době německé selské války, kdy neuznal žádné z požadavků vzbouřených sedláků; ti přitom do obou reformátorů vkládali nemalé naděje.⁵¹ Důraz na bezvýhradnou poslušnost světské moci, která pochází od Boha, kladl i šestnáctý článek augsburského vyznání víry z roku 1530.

Vzhledem k tomuto aktuálně politickému rozměru kroniky lze podle mého názoru vcelku oprávněně předpokládat, že svou práci na kronice mohl Melanchthon chápat nejen jako způsob, jak získat braniborského kurfiřta pro věc protestantismu – což je hypotéza Münchova –, ale též jako potřebnou reakci na pouze o rok starší kroniku Sebastiana Francka, která, jak píše Fueter, na politické dějiny nahlížela z demokratického hlediska a na církevní dějiny z pozice mystika.⁵² Carionova kronika oproti tomu podává politické dějiny z hlediska monarchistického a církevní z hlediska disciplinovaného luterána. Tato výrazně aktuální tendence kroniky, vyplývající z Melanchthonova celoživotního oceňování historie právě s ohledem na přítomnost, je podle mého názoru také hlavním důvodem zmiňovaných interpretačních posunů či přímo manipulací v podání řeckých dějin.

Prameny

a) staré tisky

- = Johan CARION, *Chronicorum libellus*, do latiny přeložil Hermann Bonus, Halle 1539. (Národní knihovna Praha, sign. 20K37)
- *Knieha kronik*, do češtiny přeložil Burian Sobek z Kornic, Litomyšl 1541. (Národní knihovna Praha, sign. 54B102)
- *Chronicon Carionis*, vol. 1, latinsky upravil Filip Melanchthon, Wittenberg 1558. (Národní knihovna Praha, sign. 20K39)
- *Kronika světa*, do češtiny přeložil Daniel Adam z Veleslavína, Praha 1584. (Národní knihovna Praha, sign. 54 G 12.759)
- = Sebastian FRANCK, *Chronica*, Strassburg 1531. (Národní knihovna Praha, sign. 20C26)
- = Georg LAUTERBECK, *Politia historica*, do češtiny přeložil a rozšířil Daniel Adam z Veleslavína, Praha 1584. (Národní knihovna Praha, sign. 54B19)
- = Johan NAUCLERUS, *Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii*, Leipzig 1516. (Národní knihovna Praha, sign. 20B30)

⁵¹ O Melanchthonových aktivitách v souvislosti s aktuální politikou např. H. SCHEIBLE, *Melanchthon*, s. 100-136.

⁵² E. FUETER, *Geschichte der neueren Historiographie*, s. 188.

= Hartmann SCHEDEL, *Weltchronik*, Nürnberg 1493. (reprint: Juliane Steinbecher, Köln 2001)

b) edice⁵³

- = Aurelius AUGUSTINUS, *De civitate dei contra paganos*, in: *Patrologiae latinae*, vol. 41/7, ed. J.-P. Migne, Paris 1844, s. 1-871. (Aug.c.d.)
- = DARES PHRIGIUS, *De excidio Troiae historia*, ed. Ferdinand Meister, Leipzig 1873. (Dar.Phr.)
- = DICTYS CRETENSIS, *Ephemeris belli Troiani ex graeco in latinum sermonem uersa atque retractata*, ed. W. Eisenhut, Leipzig 1973. (Dict.Cret.)
- = DIODORUS SICULUS, *Bibliothecae historicae quae supersunt*, ed. Ludovicus Dindorfius, Paris 1844, 2 vol. (ex nova recensione Ludovici Dindorfii graece et latine) (D.S.)
- = DIOGENES LAERTIUS, *Vitae philosophorum*, 2 vol., ed. H. S. Long, Oxford 1964. (D.L.)
- = EUTROPIUS, *Breuiarium ab urbe condita*, ed. C. Santini, Leipzig 1979. (Eutrop.)
- = Aulus GELLIUS, *Noctes Atticae*, ed. C. Hosius, Leipzig 1903. (Gell.)
- = GEORGIUS SYNCELLUS Chronographus, *Ecloga chronographica*, ed. Alden A. Mosshammer, Leipzig 1984. (Georg.Sync.)
- = HERODOTUS, *Historiarum libri IX.*, ed. R. Dietsch, Leipzig 1872-1873. (Hdt.)
- *Vita Homeri*, in: *Homeri opera*, vol. 5, ed. T. W. Allen, Oxford 1912 (repr. 1969), s. 192-218. (Hdt.Vit.Hom.)
- = HIERONYMUS, *Chronicon*, in: *Eusebius Werke, 7. Band*, ed. Rudolf Helm, Berlin 1984, s. 1-455. (H.C.)
- = ISIDORUS HISPALENSIS, *Etymologiarum sive originum libri XX.*, vol. 1. (liberos I-X), ed. W. M. Lindsay, London-Oxford 1911. (Isid.Et.)
- = M. Iunianus IUSTINUS, *Epitoma historiarum phillipicarum Pompei Trogi*, ed. Franciscus Rvehl, Leipzig 1886. (Justin.)
- = JOSEPHUS HISTORICUS, PHLAVIUS, *Antiquitates Judaicae*, ed. B. Niese, Flavii Iosephi opera, vol. 1-4, Berlin 1885-1892. (J.AJ.)
- *Contra Apionem (De Iudaeorum vetustate)*, ed. B. Niese, Flavii Iosephi opera, vol. 5, Berlin 1889. (J.Ap.)
- = LACTANTIUS FIRMIANUS, *Divinae Institutiones*, in: *Patrologiae latinae*, vol. 6/1, ed. J.-P. Migne, Paris 1844, s. 113-822. (Lactant.D.I.)
- = Titus LIVIUS, *Ab urbe condita, Libri I-X*, ed. W. Weissenborn et M. Müller, Leipzig 1932. (Liv.)

⁵³ Řecká jména se zde objevují v latinských tvarech v souladu s názvem uvedených edic. V závorce za bibliografickými údaji jsou uvedeny zkratky užívané v práci při citaci, citace nejsou uváděny podle strany v edici, ale podle knih, kapitol, odstavců a dalšího v edicích obvyklého členění textu. Knihy jsou označovány číslicí římskou, kapitoly a kratší úseky číslicí arabskou.

- = Paulus OROSIUS, *Historiarum adversum paganos libri VII*, ed. Karl Zangemeister, Leipzig 1889. (Oros.)
- = OVIDIUS, *Metamorphoses*, ed. W. S. Anderson 1981. (Ov.Met.)
- = PAUSANIAS, *Graeciae descriptio*, ed. F. Spiro, Leipzig 1903. (Paus.)
- = PLUTARCHUS, *Alcibiades*, in: *Plutarchi vitae parallelae*, vol. 1.2, ed. Karl Ziegler, Leipzig 1964, s. 226-274. (Plu.Alc.)
- *Aemilius Paulus*, in: *Plutarchi vitae parallelae*, vol. 2.1, ed. Karl Ziegler, Leipzig 1964, s. 184-222. (Plu.Aem.)
- *Alexander*, in: *Plutarchi vitae parallelae*, vol. 2.2, ed. Karl Ziegler, Leipzig 1969, s. 52-253. (Plu.Alex.)
- *Demetrius*, in: *Plutarchi vitae parallelae*, vol. 3.1, ed. Karl Ziegler, Leipzig 1971, s. 1-60. (Plu.Dem.)
- *Solon*, in: *Plutarchi vitae parallelae*, vol. 1.1, ed. Karl Ziegler, Leipzig 1969, s. 82-123. (Plu.Sol.)
- *Themistocles*, in: *Plutarchi vitae parallelae*, vol.1.1, ed. Karl Ziegler, Leipzig 1969, s. 157-197. (Plu.Them.)
- = SERVIUS GRAMMATICUS, *Commentarius in Vergilii Aeneidos libros*, ed. G. Thilo et H. Hagen, Leipzig 1881-1884. (Serv.Aen.)
- = SORANUS Medicus, *Vita Hippocratis*, in: *Sorani Gynaeciorum libri IV*, ed. J. Ilberg, Corpus medicorum Graecorum, vol. 4, Leipzig 1927, s. 175-178. (Sor.Vit.)
- = Caecilius STATIUS, *Thebais*, ed. A. Klotz - Th. C. Klinnert, Leipzig 1973 (St.Th.)
- = STRABO, *Geographica*, ed. A. Meineke, 3 vols., Leipzig 1877. (Str.)
- = SUIDA Lexicon, ed. Immanuel Bekker, Berlin 1854. (Suid.)
- = THUKYDIDES, *Historiae*, ed. H. S. Jones and J. E. Powell, Oxford 1942. (Th.)
- = VERGILIUS, *Aeneis*, ed. O. Ribbeck, Leipzig 1895 (Ve.A.)
- = XENOPHON, *Hellenica*, ed. E. C. Marchant, Xenophontis opera omnia, vol. 1, Oxford 1900. (Xen.Hell.)

Obr. 1: Lucas Cranach starší: Portrét Johana Cariona, olej na dřevě
(foto z archivu autora)

Summary:

The Image of the Ancient Greeks in Carion's Chronicle

The article discusses the question of sources and their processing in parts dealing with ancient Greeks in the Carion's World Chronicle, first published in 1532 in Wittenberg. The first version of this historical textbook was published in German but translations into many European languages appeared soon, including two Czech translations. Later, a more influential, reworked and enlarged Latin version was published by a Lutheran theologian Philipp Melanchthon and his nephew Caspar Peucer who continued his work after Melanchthon's death. There is a dispute among scholars over the Melanchthon's participation in the first German version. According to Gotthard Münch's treatise, this article supposes Melanchthon's authorship of the whole part dealing with the ancient history. Especially the Greek sections reveal that their author employed, besides medieval and humanistic chronicles, primarily many original Greek sources, that were already at disposal at that time. Also moral instructions are systematically added in the endings of the stories. These parts are clearly not compilations of the preceding medieval or early humanistic chronicles by an astrologer Johan Carion, who, apart from this chronicle, did not focus on history, but a deliberate piece of work by a Greek expert and a moralist such as Melanchthon. This idea is supported by the fact that the concept of Greek history in Melanchthon's later Latin version of the chronicle is the same as in the first German version. Also the chronological framework is the same. In comparison with the preceding world German chronicles, as that of Schedel, Nauclerus or Franck, it is obvious that Melanchthon, in view of his concept of history, deliberately excludes all the fantastic elements, for example Amazones, a fable folk of warlike women, to which other chronicles pay much attention, for in Melanchthon's view history should be a collection of good and bad examples. The article shows that Melanchthon often produced his *exempla* by radical transformation of the stories found in the ancient texts. Transformation is not only due to his moralism but also due to his monarchic perspective connected with the conviction that hereditary rulers have their legitimacy from the God. This is the most transparent in his interpretation of the subjugation of Greece by Phillip the Macedon. This act is not seen as the end of old and famous freedom of Greece, as seen by Nauclerus and his source Justinus, but as the establishment of order between the fighting Greek towns.